

KUNĚTICKÉ DRUŽSTVO HISTORIE ZÁCHRANY VÝZNAMNÉ PŘÍRODNÍ A KULTURNÍ PAMÁTKY

Petr MÜCKE

Kunětická hora zasluhuje pozornost a ochranu hned z několika důvodů.¹⁾ Z geomorfologického hlediska je v širokém okolí naprosto ojedinělým útvarem a výrazně kontrastuje s okolní nížinnou rovinou, která je jinak pro tuto část východních Čech charakteristická. S geologickými podmínkami úzce souvisí i podmínky přírodní – po přírodovědné stránce je hora stanovištěm mnoha vzácných a chráněných rostlin a živočichů. Nalézají se zde více než 400 druhů rostlin, od mokřadních a rumištních, přes luční a pastvinné, až po skalní. A konečně je zde hrad, který na tomto jedinečném strategickém místě založil již na přelomu 13. a 14. století patrně král, aby ho o století později znovu vystavěl husitský hejtman, a který posléze rod Pernštejnů přestavěl na velkolepou goticko-renesanční rezidenci, která zejména svým vynikajícím opevněním z pohledu kastelologie představuje „dosud plně nedocenený vrchol vývoje obranné složky českých hradů“.²⁾

Ani znamenité opevnění však hrad v závěru třicetileté války neuchránilo před dobytím a zničením švédskými vojsky pod vedením generála Torstenssona. K opravě objektu, který už v době před svou zkázou pozbyl funkce a významu, nebyl důvod a již urbář z roku 1680 ho uvádí jako pustý. Na jeho dalším chátrání se kromě negativních povětrnostních vlivů podílel i člověk, který začal zbytky hradního opevnění rozebírat na stavební kámen. V šesté bráně bydlel dozorce lomů, otevřených na úpatí hory, o které jediné jevila správa panství zájem, neboť z nich plynul zisk.

1) Tento příspěvek je upravenou verzí stejnojmenné diplomové práce, obhájené v roce 2004 na FF UK v Praze. Oba texty vznikly převážně na základě materiálů uložených v SOKA Pardubice ve fondu Kunětické družstvo, malé množství pramenů týkajících se Kunětické hory obsahuje i fond Muzejní spolek.

2) DURDÍK, T.: *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*, Praha 1999, s. 311.

První náznak snah o opravu hradu souvisí až s návštěvou císaře Františka I. dne 9. května 1820. Když panovník na vlastní oči spatřil neutěšený stav objektu, nařídil, aby byl hrad opraven a aby bylo zachováno vše, co se zachovat dá. Po jeho odjezdu se však úřední jednání dlouho vlekla, až se roku 1825 zastavila úplně. Teprve v pozdějších letech byla opravena kaple a v korunách zarovnaný drobný se zdi. Rytířský sál byl pokryt šindelovou střechou, nově zastřešena byla i věž, k níž bylo zvenčí zřízeno dřevěné schodiště.

Roku 1855 bylo pardubické panství spolu s jinými korunními statky přenecháno k užívání a prodeji c. k. privilegované rakouské národní bance, aby byl umořen dluh 155 milionů zl. k. m., vzniklý výměnou říšských, do roku 1848 v oběhu se nalézajících, pokladních listů za bankovky. V této době došlo z iniciativy českého místodržitelství k dalším opravám. Krajský úřad v Chrudimi vyslal na hrad komisi, která po prohlídce místa zaslala bance návrhy na opravu. Všechny navržené obnovovací práce byly provedeny od jara do podzimu 1859. Na jižní straně paláce byl vystavěn silný opěrný pilíř, brána paláce byla podchycena cihlovým zdivem a zastřešena. Nové střechy se dočkala i věž, ve které byla sklenuta okna.³⁾ Zakrátko však šindelové střechy opět shnily a v důsledku zatékání dešťové vody se roku 1871 zřítily pozdně gotická sklípková klenba v Rytířském sále a její zbytky musely být z bezpečnostních důvodů odstraněny.

Roku 1863 získal panství v dražbě c. k. privilegovaný rakouský úvěrní ústav pro obchod a průmysl ve spolku s rytířem Leopoldem Lámelem. Poněvadž koupě byla proti stanovám ústavu, utvořila se z jeho středu spekulativní akciová společnost, která panství kvůli snadnějšímu a výnosnějšímu prodeji rozdělila na devět dílů. Část Pardubice s Kunětickou horou pak roku 1881 za 2 020 000 zl. koupil vídeňský velkopřemyslník Dr. Richard Drasche, svobodný pán z Wartinbergu. Ani on nejevil o zřícenině zájem a nechal si postavit letohrádek mezi horou a obcí Ráby.

Právě v tomto období dosáhla těžba v lomu vrcholu, překročila úředně stanovené hranice a začala bezprostředním způsobem ohrožovat samotný hrad. Dne 5. září 1884 se následkem hlubokého podkopu, sahajícího až pod samé zdi budov na nádvoří, na jihozápadní straně hradu sesunula velká část skály a strhla s sebou ohradní zeď s budovami přiléhajícími k čeledníku.⁴⁾

3) Blíže tyto práce popisuje M. Lüsner v Památkách archeologických, díl IV., odd. I, s. 87–88.

4) Svědectví neznámého pozorovatele této zkázy zachytil J. Nechvíle: „...pojednou z rozsedlin skalních s děsným křikem jako by tajemnou mocí vyplašena všechna ptáčka do výše vyletěla, a ač na hoře a skalách ničeho pozor-

Ačkoliv tato událost způsobila na památce nenávratnou škodu, měla pro hrad také jeden pozitivní důsledek – upoutala rozhodujícím způsobem pozornost pardubického Muzejního spolku, který se od roku 1885 začal otázkou záchrany hradu usilovně zabývat.

Poté, co se různé deputace a žádosti ukázaly být bezvysledné, rozhodl se výbor spolku dosáhnout svého cíle cestou více soukromou. Na výborové schůzi, konané 2. června 1886, byla ustavena na záchranu hory s hradem tříčlenná komise a okamžitě zahájila práci. Nejprve byly požádány obecní i okresní samosprávné korporace ve všech východočeských městech, aby zaslaly Muzejnímu spolku výzvu, aby usiloval o zachování Kunětické hory, čímž chtěl spolek poukázat na všeobecný zájem o tuto věc a zároveň také přidat svým budoucím činům na váze. Došlé výzvy byly odeslány c. k. ústřední komisi pro zachování památek uměleckých a historických ve Vídni s žádostí, aby se hradu ujala a vypracovala posudek o jeho důležitosti. Ta věc postoupila místodržitelství království Českého, které se obrátilo na okresní hejtmanství v Pardubicích s dotazem, jaké stanovisko má k památce zaujmout a co lze učinit se státním lomem. Na základě vyjádření sepsaného okresním komisařem Filipem Šedivým rozhodlo místodržitelství koncem roku 1887 o zrušení erárního lomu na Kunětické hoře.

Tím byl ovšem problém vyřešen pouze částečně, neboť zde byl ještě lom panský, který vlastnil baron Drasche a z něhož kromě majitele a dalších soukromníků odebíraly kámen i obecní a okresní zastupitelstva. Proto v prosinci roku 1886 požádal výbor spolku největšího z odběratelů, okresní zastupitelstvo v Pardubicích, aby nakupovalo kámen a štěrk odjinud. Také otisknul v místním časopise Pernštýn ze dne 12. ledna 1887 článek o cenách a jakosti kamene z okolích lomů. Další akcí bylo vyslání tříčlenné deputace k nejvyššímu zemskému maršálkovi Jiřímu z Lobkovic, předsedovi zemského výboru, se žádostí, aby při nadcházející regulaci Labe, Chrudimky a Loučné nebyl používán kunětický kámen. Deputaci byla ve věci zachování Kunětické hory s hradem slíbena podpora. Jiní poslové navštívili barona Dobřenského a barona z Widersperka, důvěrné přátele barona Drascheho, a přiměli je, aby na něj působili ohledně záchrany hradu.

Až koncem prosince 1887 vyřídilo okresní zastupitelstvo žádost Muzejního spolku odebírat kámen jinde – věc byla posouzena zamítavě

rovati nebylo, v několika málo okamžicích skály trhati a s pekelným rachotem dolů řítiti se počaly.“ Detonaci prý bylo slyšet na hodiny cesty daleko a kotouče prachu ještě dlouho zahalovaly horu. Nechvíle, J., Sezemice, Dříteč, Kunětice a Hora Kunětická, Pardubice 1893, s. 47.

s odůvodněním, že materiál odjinud by byl horší kvality a navíc o dvě třetiny dražší. Zastupitelé dále dospěli k závěru, že budou-li na hoře otevřeny nové lomy, lze ještě sto let lámat kámen, aniž by se hradu ublížilo, a tak bylo odhlasováno, aby se kunětický znělec i nadále používal na stavbu silnic. I přes tento neúspěch se výbor, podpořen valnou hromadou, rozhodl v boji o zachování památky pokračovat. V únoru 1888 došla od zemského výboru příznivá zpráva, že k plánované regulaci řek bude použit kámen z opukových lomů od Vysoké nad Labem. Zemský výbor dále vydal nařízení, aby se spotřeba kunětického kamene při zemských stavbách omezila jen na nejnútnejší míru, popřípadě aby se ho nepoužívalo vůbec. V praxi ale nebylo toto nařízení příliš dodržováno.

V letech 1890–1893 nevyvíjel Muzejní spolek ve věci záchrany hradu žádnou aktivitu. Až na podzim 1893 znovu vyzval okres, aby používal na šterkování silnic kámen odjinud. Následujícího roku zemský výbor vyzval v oběžníku všechna okresní zastupitelstva, aby byly šetřeny stavební památky, a kde se tak neděje, aby bylo ihned oznámeno. Při této příležitosti upozornil spolek zemský výbor na stav Kunětické hory. Do věci se také znovu vložila c. k. centrální komise pro zachování památek uměleckých a historických a podala k zemskému sněmu království Českého petici žádající opravu kunětického hradu. Sněm petici začátkem roku 1895 přikázal zemskému výboru. Když se o tom dozvěděl Muzejní spolek, přidružil se k petici také a připojil žádost, aby bylo zastaveno lámání kamene. Zásluhou spolku podobné žádosti zaslalo 12 městských muzeí, 4 muzejní spolky, 15 městských rad a 8 okresních výborů z východních Čech a dále Společnost přátel starožitností českých a Klub českých turistů.

Nový problém se vyskytl koncem roku 1896. Pardubický okres se nedohodl se správou velkostatku na dodávkách šterku, a tak podal návrh na vyvlastnění části Kunětické hory. Přes důrazný protest Muzejního spolku, podporovaný i několika členy okresního zastupitelstva, bylo vyvlastnění schváleno. Spolek se okamžitě obrátil na Archeologickou komisi při zemském výboru a na poslance zemského sněmu Karla Adámka, ale výsledkem jejich snah byl jen neurčitý příslib zemského výboru navrhnout ve spolupráci s Archeologickou komisí opatření na restauraci nebo alespoň konzervaci hradu. Mezitím se pardubický okres dohodl se správou velkostatku a od vyvlastnění hory upustil.

Konečně roku 1897 se okres rozhodl přestat kupovat kámen z Kunětické hory, ale ještě další dva roky byl nucen na základě platné smlouvy odebírat 1500 m³ šterku ročně. Státní komise vytyčila hranice, kam až smí těžba postoupit, a zemský výbor vyhlásil, že nebude poskytovat subvence na

ty silnice, při jejichž stavbě bude použit kunětický kámen. Také holický okres uzavřel svůj lom na východní straně hory. Těžba tak byla významně snížena, ale k jejímu úplnému zastavení nedošlo. Pracovalo se zde dokonce ještě ve 20. letech 20. století, kdy už Kunětickou horu vlastnil Muzejní spolek, ale kámen byl lámán v dostatečné vzdálenosti od hradu na místě stanoveném po dohodě s památkovým úřadem nebo byly zpracovávány volně ležící balvany.

Po úspěšně završeném boji proti lámání kamene mohl Muzejní spolek obrátit svou pozornost k samotnému hradu. Ten měl v té době od správy velkostatku v pronájmu rolník Jiljí Forman, který objekt využíval jako hospodářskou usedlost. Rytířský sál v té době sloužil jako sýpka a ve vedlejší místnosti se skladovalo seno a sláma. Průjezd byl zastavěn hospodářským náradím, okolo nádvoří stály chlévy, stáje a kůlny a uprostřed žentour a hnojiště.⁵⁾ Od 1. října 1917 si od barona Drascheho pronajal Kunětickou horu Muzejní spolek, válečné poměry však dovolily pouze podezdění zdi v palácovém nádvoří a částečné vyčištění prostor trosek.

Roku 1919 práce opět pokračovaly – hradní zdi byly zbaveny bujné vegetace, byla vyztužena a opravena klenba v 1. patře a nově zastřešena věž. Ministerstvo školství a národní osvěty poskytlo toho roku půjčku 18 000 Kč a ministerstvo veřejných prací povolilo přiděl cementu a benzínu. Mnoho spolků i jednotlivců přispělo dary nebo prací a místní i okolní občané utvořili zvláštní výbor, který pořádal slavnosti a výtěžky z nich věnoval na opravy. Na druhou stranu se vyskytly také hlasy, které odsuzovaly, aby byl hrad za české peníze cizímu pánovi udržován v dobrém stavu. Muzejní spolek se tím ovšem nenechal odradit, zvláště když se krátce po vzniku Československé republiky díky pozemkové reformě objevila naděje na opravdovou záchranu hradu. Celý pardubický velkostatek byl záborovým zákonem vyvlastněn, jeho majitel se odstěhoval do Vídně a otázka dalšího osudu Kunětické hory a pardubického zámku se stala předmětem spekulací místního tisku.

První důležitý krok byl učiněn na výborové schůzi dne 28. listopadu 1919. Členové výboru se shodli, že je velmi vhodná doba ke koupi Kunětické hory a navíc fond pro plánovanou stavbu muzea bude dobře uložen v realitě a pověřili místopředsedu Prof. Josefa Sakaře vyjednávat se správou velkostatku. Veškerá jednání probíhala v přísném utajení z obavy, aby koupě nebyla zmařena. Schůze se konaly v pozdních večerních hodinách

5) O neutěšeném stavu hradu v tomto období blíže viz článek V. Diviše v Samostatných směrech z 11. 9. 1909.

a nebyly z nich pořizovány zápisy. Dne 19. prosince 1919 byla podepsána prozatímní a 8. ledna 1920 definitivní smlouva,⁶⁾ kterou koupil Muzejní spolek od barona Drascheho hrad Kunětickou horu s přilehlými pozemky za 86 000 Kč. Následujícího dne byla o koupi informována veřejnost, která zprávu přijala s nadšením.

Jen o několik týdnů později byla dojednána i koupě pardubického zámku. Jestliže 86 000 Kč za Kunětickou horu pokryl stavební fond, 750 000 Kč za zámek už bylo nad možnosti spolku a peníze musely být vypůjčeny od sirotčí pokladny, Městské spořitelny a Občanské záložny v Pardubicích. Navíc u obou objektů bylo vedle kupní ceny ihned zapotřebí mnoha dalších peněz na nejnnutnější opravy.

Myšlenka založit pro Kunětickou horu zvláštní spolek vznikla již koncem roku 1919 a byla realizována hned po koupi hradu, zvláště když Muzejní spolek byl plně zaměstnán správou zámku. Právě z Muzejního spolku vzešlo jádro nového sdružení, které však bylo po právní stránce samostatnou korporací. Jeho vznik připravoval a stanovy vypracoval tzv. zařizující výbor, který tvořili JUDr. František Herrmann, Prof. Josef Sakař, František Karel Potěšil, Eman Kraus a František Kyšperka.

Ustavující schůze Kunětického družstva se konala dne 26. března 1920 v pardubickém hotelu Veselka. V jejím úvodu F. Herrmann přečetl a vysvětlil stanovy, které byly vzápětí jednomyslně schváleny a dány do tisku. Dále proběhla volba předsedy, kterým se stal F. Herrmann, a členů výboru. Na druhé schůzi 10. dubna 1920 odhlasoval výbor přijetí prvních 24 členů a snažil se získat další. Veřejnost byla o vzniku a poslání nového spolku uvědoměna provoláním v novinách, jednotlivá sdružení byla oslovena dopisy. První řádnou valnou hromadu odbývalo družstvo 1. června 1921.

Původním a nejdůležitějším účelem družstva bylo finančně podporovat Muzejní spolek v jeho snaze o brzkou úplnou a trvalou konzervaci Kunětické hory a její zachování dalším generacím. Zdroje příjmů lze rozdělit do několika okruhů:

6) S přihlédnutím k nedávné historii Kunětické hory zní ve smlouvě velmi pozoruhodně článek č. 3: „Pan prodávající v zájmu zachování hradu si vyhrazuje, že na nemovitostech předmět této smlouvy tvořících nesmí býtí lámán kámen, kteroužto výhradu kupující spolek tím spíše plniti se zavazuje, že jest právě v jeho intencích hrad a jeho okolí budoucím věkům zachovati“. SokA Pardubice, fond Kunětické družstvo, kart. 1, Opis trhové smlouvy ze dne 8. 1. 1920 o koupi Kunětické hory Muzejním spolkem od barona Richarda Drasche–Wartinberg, i. č. 56.

- členské příspěvky
- dotace z veřejných financí
- peněžní sbírky a dary
- pořádání přednášek, slavností, divadel, koncertů, akademií, výletů a jiných akcí
- vydávání brožur a dalších tiskovin
- vstupné do hradu
- provozování koncesovaných živností při pořádaných slavnostech

Všechny takto získané prostředky se stávaly vlastnictvím Muzejního spolku, který je mohl použít jedině na úhradu nákladů spojených s úpravou kunětického hradu. Záchranné práce řídil a prováděl stavební odbor Muzejního spolku, do kterého Kunětické družstvo delegovalo dva zástupce. Neméně důležitým úkolem pak byla propagace myšlenky záchrany hradu mezi širokou veřejností.

Od roku 1928 k těmto úkolům přibývalo zajišťování správy hradu a vedení rekonstrukčních prací, veškeré stavební úpravy ovšem byly podmíněny souhlasem Muzejního spolku coby majitele objektu. Družstvo se tak nově stalo také zaměstnavatelem pro kastelána, zahradníka a proměnlivý počet dělníků a v neposlední řadě i pronajímatelem hradní restaurace. Tyto nové poměry a celkový rozvoj sdružení si vynutily novelizaci stanov v roce 1935. Původně dvanáctičlenný správní výbor byl nyní rozšířen na osmáct členů, z nichž bylo voleno předsednictvo, které mělo za úkol podle usnesení jednotlivých odborů projednávat a připravovat návrhy pro výbor. Dále byly nově zavedeny celkem čtyři odbory. Finanční odbor měl vrchní dozor nad hospodařením se spolkovým jměním, což v praxi znamenalo především hlídat vyrovnanost rozpočtů, kontrolovat účty a umořovat dluhy. Kompetence stavebního i propagačního odboru jsou zřejmé z jejich názvů. Konečně dámský odbor vypomáhal při pořádání různých slavností a zábavních akcí nebo je sám organizoval.

Členem Kunětického družstva se podle stanov mohla stát každá fyzická osoba a každá veřejnoprávní či soukromoprávní korporace v Československé republice. Základní povinností všech členů bylo řádně platit roční členský příspěvek, jehož výše byla libovolná, nejméně však 5 Kč. Došlé příspěvky byly kvitovány v ročenkách, kde byly uveřejněny také seznamy přispěvatelů, seřazené abecedně a podle místa bydliště. S přibývajícimi lety se v nich objevují lidé téměř ze všech okolních obcí bez ohledu na jejich velikost a z většiny významnějších měst v Čechách a na Moravě, méně už na Slovensku. V několika případech je zaznamenán dar ze zahraničí,

i zde však zpravidla dárcem bývá český rodák. Také sociální skladba členů je velmi pestrá, ale ne vždy výše příspěvku odpovídá jejich možnostem a společenskému postavení.

V seznamech se zřetelně odráží skutečnost, že agitace Kunětického družstva byla zaměřena převážně jen na oblast východních Čech. Rovněž členové ze vzdálenějších míst mívali často nějaký vztah k Pardubicím, většinou jako ke svému rodišti či dřívějšímu pracovišti. Na druhou stranu výzvu k přistoupení za člena družstva si na své vstupence mohli přečíst všichni návštěvníci Kunětické hory, ti ale spíše věnovali jednorázový dar do pokladničky, než aby rozšířili řady členů sdružení. Přitom v případě spolku, jakým bylo Kunětické družstvo, nebyla místní příslušnost členů vůbec důležitá, neboť se po nich nepožadovala žádná pravidelná organizovaná činnost. V podstatě záleželo jen na zaplacení příspěvku, za který jim byla zaslána ročenka, kde byly kromě výše zmíněných seznamů otištěny i stručné zprávy o činnosti družstva za uplynulý rok, o jeho příjmech a výdajích a o postupu rekonstrukčních prací. Ročenky zčásti nahrazovaly i členské legitimace, které z úsporných důvodů vydávány nebyly.

Druhou povinností členů bylo podporovat dle svých možností aktivitu spolku, zejména získáváním nových příznivců. Pro tento účel se Kunětické družstvo také snažilo získat v každé obci jakéhosi důvěrníka, většinou jím byl učitel nebo člen obecní samosprávy. Počáteční rychlý růst členské základny je patrný z tabulky, zachycující prvních deset let fungování družstva. Poté se již počet členstva ustálil kolem hranice čtyř tisíc, z toho přibližně jedna třetina pocházela z Pardubic.

rok	členů	příjmy bez vstupného (Kč)	vstupné (Kč)
1920	---	52.000*	---
1921	286	70.568	2.781**
1922	391	60.521	10.003
1923	490	65.450	9.505
1924	1158	34.146	7.120
1925	2890	144.021	8.989
1926	3203	83.828	11.492
1927	3385	132.641	17.878
1928	3548	199.940	22.876
1929	3860	353.740	25.832
		1.196.855	116.476

* před založením KD

** od září 1921

Členem Kunětického družstva s ročním příspěvkem 50 Kč byl také jeho zřizovatel, Muzejní spolek. Samo družstvo, motivováno snahou prokázat odbornost péče o flóru na Kunětické hoře, se přihlásilo za člena Dendrologické společnosti a od roku 1927 bylo i členem Spolku pro postavení pomníku T. G. Masaryka. Jinak se ovšem k žádostem o finanční podporu ze strany ostatních dobročinných organizací stavělo zamítavě.

Obvyklé dělení členů ve spolcích na zakládající, činné a přispívající se v Kunětickém družstvu nerozlišovalo. Celkem pět osobností bylo poctěno udělením členství čestného – manželé Josef a Marie Vodákoví, významní sponzoři spolku, Jaroslav Vítek, pardubický okresní hejtman a dlouholetý předseda družstva, Prof. Josef Sakař, regionální historik a muzejní pracovník a konečně politik František Udržal, který byl roku 1933 jmenován čestným předsedou Kunětického družstva.

Veškerou činnost družstva řídil správní výbor, od třicátých let též neoficiálně nazývaný Bratrstvo kunětické. Tento termín měl především vyjadřovat družnou a přátelskou atmosféru, jaká ve vedení spolku panovala a která se navenek projevovala mimo jiné i tykáním a oslovením „bratr“ a „sestra“. Předpoklady k dobrým vztahům uvnitř výboru vytvářel již způsob výběru jeho členů. Kandidátní listinu pro volby vždy sestavoval odstupující výbor a valná hromada o ní hlasovala „en bloc“, tedy jako o vázané kandidátce. Také volba předsedy bývala jednomyslná. Přestože právo účastnit se valné hromady měl každý člen družstva, pohybovala se účast pouze v řádu několika desítek, nikdy nepřekročila osmdesát, což vzhledem k celkovému počtu členstva znamená, že zde byli přítomni většinou jen funkcionáři, jejich náhradníci a pozvaní hosté z jiných spolků, spolupracujících s Kunětickým družstvem. Virilní členství ve výboru měli od začátku dva zástupci Muzejního spolku a postupem času přibývali zástupci okresní politické správy, městské rady, Občanské záložny a Městské spořitelny. Příležitostně byli do výboru kooptováni štedří mecenáši.

Výborové schůze se konaly přibližně jednou měsíčně, v případě potřeby i častěji. K charakteristickým rysům tehdejšího spolkového života patřilo, že byly odbývány v restauracích, neboť většina spolků neměla svou vlastní budovu nebo alespoň místnost. V případě Kunětického družstva byly nejčastějším místem schůzí Živnostensko – řemeslnická beseda, hotel Veselka a vinárna J. Vranešiče. Od 30. let se schůze konaly i v nově upravené klubovně na Kunětické hoře.

Mnohem častěji se členové bratrstva scházeli při různých neformálních příležitostech. K činnosti ve spolku přizvali také své manželky, zpočátku pouze neoficiálně zejména jako výpomoc při pořádaných slavnostech,

později byl ve stanovách družstva zakotven dámský odbor. Společně pak na hradě trávili všechen volný čas, zvláště nedělní odpoledne, jednou měsíčně pořádali společné večere a několikrát se zde sešli i k silvestrovským oslavám. Pokud někdo musel zanechat práce ve výboru z důvodu služebního přeložení, bývalo zvykem uspořádat pro něj večírek na rozloučenou. O tom, že bratři a sestry z výboru byli na Kunětické hoře skutečně častými hosty, vypovídá nejlépe statistika návštěv, kterou mezi sebou vedli. Například za rok 1936 zavítal její vítěz na hrad 188 krát, tedy v průměru každý druhý den...

Z osobností, které se v Kunětickém družstvu za léta jeho činnosti angažovaly, nad jiné vyniká řídící učitel František Karel Potěšil (26. 1. 1864 – 21. 4. 1935), spisovatel, kronikář a historiograf města Pardubic, městský archivář, redaktor sborníku Krajem Pernštýnův, průvodce po Pardubicích a obětavý kulturní a vlastivědný pracovník. Přes 40 let byl členem výboru Muzejního spolku a významným způsobem se zasloužil o koupi zámku a Kunětické hory. Spoluzakládal Kunětické družstvo, zastával v něm funkci místopředsedy a stal se jedním z jeho nejpilnějších činovníků. Jeho zásluhy byly roku 1931 oceněny udělením čestného občanství města Pardubic a bylo po něm pojmenováno hradní muzeum na Kunětické hoře.

Ve vedení družstva se v meziválečném období postupně vystřídali celkem čtyři předsedové. První dvě léta a poté ještě roku 1925 jej řídil advokát JUDr. František Herrmann. V letech 1922–1924 vykonával funkci předsedy okresní hejtman JUDr. František Zelinka. Éra největšího rozkvětu spolku spadá do let 1926–1936, kdy v jeho čele stál okresní hejtman Jaroslav Vítek. Jeho předsednictví, stejně jako v případě F. Zelinky, nedobrovolně ukončilo služební přeložení do Prahy. Po J. Vítkovi převzal nejvyšší funkci ředitel pardubické pobočky České průmyslové a hospodářské banky Antonín Hrdý, dosavadní dlouholetý místopředseda a jednatel, který vedl Kunětické družstvo až do roku 1947. Pro úplnost je třeba doplnit, že v samém závěru činnosti družstva se v jeho čele nakrátko objevili továrník František Dašek a soudce JUDr. Jaroslav Fryč.

Z mnoha dalších pracovníků družstva, které zde nelze vypočítávat všechny, je nutné uvést alespoň učitele Josefa Chmelíka, radu okresní politické správy Karla Vitnera, úředníka Živnobanky Karla Maršíka, advokáta JUDr. Leo Kaufmanna, sládku Karla Havelku, stavitele V.L. Hořeňovského, pokrývače Josefa Křemenáka a továrníky Karla Kerharta, Josefa Prokopa, Emanu Krause, Karla Horáka a Václava Jandíka.

Spolek neměl své vlastní sídlo, používal jednoduchou adresu „Kunětické družstvo Pardubice“ a účet poštovního úřadu šekového č. 2 538. Záhloví

dopisních papírů zdobila silueta Kunětické hory nebo znak družstva, kterým byla po vzoru Pernštejnů zubří hlava. Dopisní papíry s vyobrazením hradu bylo také možné koupit v obchodech. Pokusy prosadit Kunětickou horu na poštovní známky či na korespondenční lístky skončily neúspěšně, ředitelství pošt a telegrafů žádosti i přes příznivé doporučení příslušného ministerstva zamítlo.

Jedním ze základních předpokladů ke splnění nelehkého cíle, který si Kunětické družstvo vytyčilo, byla důkladná propagace myšlenky záchrany hradu mezi širokou veřejností. Hojně přitom využívalo porevoluční nálady a apelovalo především na národní a kulturní cítění obyvatelstva. Zvláštní pozornost pak věnovalo agitaci mezi vytipovanými jednotlivci, u nichž se dalo předpokládat, že by mohli snahám družstva významně pomoci buď z moci svého úřadu nebo svými soukromými finančními prostředky. Vedle toho se do svých řad snažilo získat také města i vesnice z celých východních Čech, zejména z pardubického okresu a dále peněžní ústavy a větší průmyslové a obchodní podniky. Velkého úspěchu v tomto směru dosáhla akce s rozesláním tisíce ročenek v roce 1924. Od poloviny třicátých let se na tyto úkoly specializoval zvláštní propagační odbor, jehož členové se scházeli dvakrát měsíčně a nenechali si uniknout žádnou příležitost aby na své sdružení vhodným způsobem neupozornili.

Z médií byl nejvíce využíván tisk. Noviny a časopisy, zvláště ty lokální, uveřejňovaly články nebo alespoň drobné noticky o dění na Kunětické hoře poměrně často a většinou zdarma. Například jen za rok 1937 bylo o hradu napsáno na 70 článků otištěných v 10 různých periodících. Nejpříznivěji byl družstvu v tomto směru nakloněn regionální list agrární strany Východočeský republikán.⁷⁾

Přednáška o Kunětické hoře se několikrát dostala do programu vysílání rozhlasu a již v roce 1923 byl na téma Pardubice a Kunětická hora natočen propagační film zachycující město a hrad ve všech ročních obdobích. Návštěvu prezidenta Masaryka roku 1929 zaznamenala na filmový pás společnost Elektafilm a o rok později firma Bertini film vyrobila nový propagační snímek o hradu.

Další možností k povzbuzení zájmu veřejnosti o záchranu hradu byly různé výstavy. Dvakrát družstvo vyhlásilo soutěž fotoamatérů spojenou s prezentací nejlepších prací. V březnu 1928 dosáhla velkého ohlasu výsta-

7) Východočeský republikán z 29. 4. 1938 (roč. XX, č. 17) věnoval Kunětické hoře rozsáhlou zvláštní přílohu; shodou okolností se jedná o stejné číslo, které informuje o úmrtí Františka Udržala.

va plánů arch. Dušana Jurkoviče na úpravu hradu, třebaže již v té době bylo zřejmé, že se podle nich stavět nebude. Slavné Celostátní výstavy tělesné kultury a sportu, konané v Pardubicích ve dnech 31. května až 4. října 1931, se Kunětické družstvo zúčastnilo expozicí v pavilonu KČST. Samozřejmě pak bylo využívání všelijakých reklamních poutačů, letáků a tabel s fotografiemi.

K propagaci činnosti Kunětického družstva sloužilo také organizování nejrůznějších slavnostních a zábavních akcí. Přestože se Kunětické družstvo při své práci muselo vyrovnávat s velkou konkurencí ostatních dobročinných spolků, kladlo vždy důraz na společenskou úroveň svých akcí a snažilo se, aby jeho podniky nejen vydělávaly, ale aby také důstojně reprezentovaly své pořadatele.

Pro finanční efekt těchto akcí byla nejdůležitější především hojná účast obecnostva, na které závisela výše zisku nebo případně ztráty. Vedle účinné reklamy bylo třeba vhodně zvolit termín, aby si jednotlivé slavnosti vzájemně nekonkurovaly, což Kunětické družstvo řešilo dohodou se spřátelenými spolky a žádostí městské radě, aby na příslušný den nepovolovala jiné podniky. Protože se většina akcí konala pod širým nebem, závisel počet návštěvníků nejvíce na počasí, které ovšem bylo vždy nejisté. Roku 1937 proto Kunětické družstvo zkusilo pojistit slavnost pálení čarodějnic proti dešti u pojišťovny Slavie. Ani v tomto případě však výsledek nenaplnil očekávání, neboť „...pršelo sice hojně, ale bohužel ne tolik, abychom dostali pojistku“.⁸⁾

Kalendář akcí Kunětického družstva každoročně začínal slavností pálení čarodějnic 30. dubna. Pokud bylo počasí příznivé, zavítalo ten večer na hrad až šest tisíc lidí. Nedlouho po čarodějnicích se na Kunětické hoře konala pouť, obvykle spojená s koncertem. Hudební doprovod při těchto akcích obstarával buď Sokol nebo kapela některé vojenské posádky. Ve stejném termínu se členové družstva účastnili tzv. kostelíčkové pouti u pardubického kostela Bolestné Matky Boží, kde provozovali lanovou dráhu, kolotoč a kolo štěstí. Roku 1927 bylo kolo štěstí zákonem zakázáno a tak využití této akce odpadlo.

Na červen připadala dětská slavnost kunětických třešní, jejíž tradice sahala hluboko do 19. století a která čerpala svůj námět z pověsti o třešních,

8) SOkA Pardubice, fond Kunětické družstvo, kart. 1, Zápisy ze schůzí za rok 1938, i. č. 60, zápis z valné hromady 12. 4. 1938. Podle podmínek smlouvy musely napršet alespoň 2 mm srážek v časovém úseku od jedné hodiny před začátkem akce do jedné hodiny po jejím skončení.

kteře měly v dětství vyléčit nemocného Vojtěcha z Pernštejna. Konala se jen ve dvacátých letech, měla podobu jakéhosi hromadného školního výletu a na její přípravě se podíleli zástupci většiny pardubických škol, kteří s dětmi pro tuto příležitost nacvičovali různá divadelní, hudební a recitační představení.

V období, kdy Kunětické družstvo ještě nemělo ve správě hrad, vyvíjelo největší aktivitu v měsíci září pod heslem „Září Kunětické hoře“. Roku 1921 uspořádalo benátskou noc na řece Chrudimce a dalšími podniky jeho činnost podpořili divadelní ochotníci, Akademický spolek a Sportovní klub. O dva roky později se září neslo ve znamení oslav 40. výročí odhalení pomníku vynálezciům ruchadla bratřancům Veverkovým a 75. výročí zrušení roboty. Ve spolupráci s agrární stranou byla zorganizována velkolepá slavnost s alegorickými vozy a banderiem krojovaných jezdců. Konečně září roku 1924 bylo využito k odhalení pamětní desky na rodném domě básníka a spisovatele Jiljí Vratislava Jahna.

V následujících letech zůstaly jedinými pravidelnými akcemi pálení čarodějnic a koncert o pouti, ostatní podniky se natrvalo neuchytily. Pokus zavést na Kunětické hoře tradici motocyklových závodů skončil roku 1929 finančním deficitem a myšlenka byla opuštěna hned po prvním ročníku.

Možnost uspořádat slavnost se nabízela také při otevírání opravených částí hradu, jak tomu bylo například u příležitosti odevzdání Rytířského sálu veřejnosti roku 1921, otevření hradního muzea v roce 1932 nebo při zahájení provozu rozšířené restaurační verandy v závěru sezóny 1936. Asi největší slávu zažila Kunětická hora dne 24. června 1934, kdy se zde konalo odhalení pamětní desky Antonínu Švehlovi. Podle Národní politiky se slavnosti zúčastnilo na 15 000 lidí, z významných politiků přijali pozvání ministr vnitra Černý, poslanci Beran, Udržal a Žilka a zemský prezident Sobotka.⁹⁾

Z ostatních kulturních akcí pořádalo družstvo pravidelné sobotní taneční večírky v zámecké restauraci, někdy zorganizovalo Kunětický ples a čas od času připravilo také nějakou nevšední událost, jako například koncert Pardubické filharmonie na nádvoří hradu. Největšího ohlasu pak dosáhla dvě představení Smetanovy Prodané nevěsty v podání pěveckých spolků Pernštýn a Ludmila, konaná v červnu 1929 v přírodním divadle na úpatí hory. O tři roky později oba spolky na témže místě předvedly Tylovu Fidlovačku.

9) Národní politika ze dne 26. 6. 1934 (č. 174). Sady na severním svahu hory byly nazvány Švehlovým jménem a F. Udržal a R. Beran promluvili o odkazu nedávno zesnulého státníka v „dnešních zlých dobách“.

Od roku 1932 pokladnu družstva organizováním drobných zábavních podniků podporoval dámský odbor, jehož jádro tvořily manželky členů výboru. Scházely se každý čtvrtek a připravovaly například masopust, posvícení či vepřové hody nebo dojednávaly divadelní představení ve prospěch záchrany hradu.

Pořádání vlastních kulturních a společenských akcí bylo významným zdrojem příjmů zejména v počátečních letech činnosti družstva, kdy ještě nedostávalo státní dotace. Subvence z veřejných prostředků docházely na adresu družstva ve větší míře až od sklonku dvacátých let. Za léta 1919 až 1927 se na nákladech na stavební úpravy v úhrnné výši 892 065 Kč podílely pouze částkou 48 000 Kč, z čehož 30 000 Kč představovala dotace od ministerstva školství a národní osvěty za rok 1925 a zbytek tvořily drobné příspěvky od zemského výboru a okresní správní komise. Situace se podstatně zlepšila od roku 1928, kdy Kunětické družstvo převzalo do svých rukou správu hradu a navázalo užší spolupráci se Státním památkovým úřadem.

Významnou zásluhu na tomto zlepšení měly intervence vlivných osobností, z nichž je na prvním místě nutné jmenovat dlouholetého ministra národní obrany a posléze i předsedu vlády Františka Udržala. Po celý život Udržal usilovně dbal o rozkvět pardubického regionu a díky svému postavení a svým kontaktům mohl vytrvale zajišťovat „svému“ Pardubicku potřebnou podporu v konkrétních záležitostech.¹⁰⁾ Již roku 1920 zprostředkoval Udržal činovníkům Muzejního spolku intervence s vládou a značným příspěvkem umožnil koupi Kunětické hory a pardubického zámku. Od té doby měli funkcionáři spolku otevřené dveře do jeho kanceláří i bytu.¹¹⁾

Roku 1928 přijal v poslanecké sněmovně deputaci Kunětického družstva, nechal se informovat o vykonaných pracích a o dalších plánech a slíbil, že bude i nadále podporovat snahy družstva a hlavně jeho žádosti o subvence. Ty byly podány na pěti ministerstvech a k zemskému výboru a ve většině případů byly kladně vyřízeny. Nejvyšší příspěvek došel od ministerstva školství a národní osvěty, které za spoluúčasti památkového úřadu přidělilo Kunětickému družstvu za léta 1929 a 1930 dvě dotace po 80 000 Kč. Ministerstvo obchodu, průmyslu a živností přispělo částkou

10) O vztahu F. Udržala k jeho rodnému kraji blíže viz NOVOTNÝ, J.: *František Udržal a Pardubicko*, in: ZKPP roč. XXXVIII, 2003, č. 3–4 až 11–12.

11) Blíže viz HRDÝ, A.: *Udržal, pardubský zámek a Kunětická hora*, in: *Východočeský republikán* z 3. 1. 1936 (roč. XVIII, č. 1); celé číslo je věnované Udržalovým 70. narozeninám.

10 000 Kč na turistické noclehárny a 5 000 Kč uvolnilo z fondu pro podporu cizineckého ruchu, ministerstvo zemědělství poskytlo 5 000 Kč na nákup stromků, ministerstvo pošt a telegrafů uhradilo cca 70 % nákladů na zavedení telefonní linky a zemský výbor věnoval 4 000 Kč. Paradoxně jediná zamítavá odpověď přišla z Udržalova vlastního resortu národní obrany, což ale jeho šéf družstvu kompenzoval hned následujícího roku 1929, kdy (už jako premiér) zařídil dar od předsednictva vlády ve výši 50 000 Kč.

Další státní peníze přicházely až ve druhé polovině 30. let, nejvíce opět z ministerstva školství, konkrétně 40 000 Kč v roce 1934 a 21 000 Kč o rok později. Z iniciativy F. Udržala dvakrát pomohl částkou 10 000 Kč předseda vlády M. Hodža. Roku 1937 přispěl zemský úřad 51 000 Kč na stavbu silnice a památkový úřad 25 000 Kč na opravu paláce. Konečně v letech 1936 a 1938 přidělilo ministerstvo veřejných prací celkem 18 300 Kč.

Kromě osobní podpory podaných žádostí poskytoval Udržal vedení družstva také užitečné informace o dalších příležitostech k čerpání státních dotací. Na jeho radu bylo například zažádáno na ministerstvu sociální péče o příspěvek pro dělníky pracující na opravách hradu, kteří by jinak byli nezaměstnaní. Když byla roku 1930 na prodej restaurace pod Kunětickou horou, doporučoval Udržal koupit ji za každou cenu, aby se tam nedostala konkurence, která by ohrozila provoz hradní restaurace. Částku 195 000 Kč k tomuto účelu věnovali nejštedřejší mecenáši Kunětického družstva, manželé Josef a Marie Vodákovi, za což byli posléze kooptováni do vedení družstva, J. Vodák do výboru a M. Vodáková do dámského odboru. Vedle Františka Udržala intervenoval ve věci žádostí o subvence také další východočeský rodák, tajemník poslaneckého klubu národní demokracie JUDr. Vojtěch Horák a mezi přísedícími zemského výboru hájil zájmy Kunětického družstva Emanuel Hlavatý, který byl tchánem pardubického továrníka a pracovníka Kunětického družstva Antonína Tachecí.

Celkově se státní dotace na příjmech družstva podílely zhruba z jedné osminy, podobně jako členské příspěvky nebo vybrané vstupné. Největší položky v tomto ohledu představovaly půjčky a dary. Roční rozpočet družstva se zpočátku pohyboval okolo jednoho sta tisíc korun, postupně se vyšplhal až na 473 000 Kč v roce 1931, aby koncem třicátých let klesl zpět k původním hodnotám. Jeho vývoj nebyl rovnoměrný a silně ho ovlivňovaly nárazové vysoké příjmy v podobě půjček a subvencí. Z tohoto důvodu není možné charakterizovat průměrný rok nebo se podle dílčích hospodářských výsledků družstva pokoušet stanovit průměrný podíl jednotlivých zdrojů příjmů na financování spolku.

Statistika příjmů a výdajů Kunětického družstva za léta 1922–1936			
PŘÍJMY (Kč)		VÝDAJE (Kč)	
Půjčky	759.160,99	Stavební odbor	1.967.126,61
Subvence	401.958,30	Správní výlohy	163.591,03
Dary	657.449,36	Nájem Muzejnímu spolku	272.000,00
Členské příspěvky	394.277,59	Sady	190.379,15
Vstupné do hradu	322.335,55	Pojistné	12.133,10
Vstupné do hradního muzea	43.290,50	Splátky a úroky	439.647,87
Úroky	15.634,78	Daně a poplatky	14.526,60
Nájem z restaurací	127.678,65	Inventář	76.608,85
Inventář	23.850,00	Různá vydání	21.707,65
Materiál	145.298,50	Služné kastelán	95.950,31
Reklama a inzerce	17.803,30	Služné kancelista	9.150,00
Upomínkové předměty	219.621,44	Nemocenská pojišťovna	34.509,31
Slavnosti	164.081,42	Parkoviště a opravy silnice	16.237,30
Od dámského odboru	7.895,60	Slavnosti	20.681,62
Sady	138.293,90	Upomínkové předměty	110.001,63
Parkoviště	31.810,50	Reklama	5.640,00
		Mývalové	3.039,65
		Inventář hradního muzea	10.335,45
Celkem	3.470.440,38	Celkem	3.463.266,13

Tato souhrnná statistika byla předložena na valné hromadě Kunětického družstva dne 9. dubna 1937. Po přičtení příjmů za léta 1937 a 1938 a odečtení dosud nesplacených půjček, které byly vyrovnány až na počátku čtyřicátých let, vychází výsledná suma peněz získaných Kunětickým družstvem v období první republiky zaokrouhleně na 3 250 000 Kč.

Ačkoliv se Kunětické družstvo vždy snažilo mít pro každý výdaj předem zajištěnu jeho úhradu, nabraly záhy stavební práce rychlejší tempo než jaké by odpovídalo stavu finančních prostředků a chybějící kapitál musely nahradit půjčky u místních peněžních ústavů. Poprvé se tak stalo roku 1925, kdy si spolek vypůjčil od Městské spořitelny a od Občanské záložny po 40 000 Kč. Zadlužení bylo zčásti záměrné, aby se uspíšily rekonstrukční práce. Roku 1928 převzalo město Pardubice záruku za úvěr Kunětického družstva ve výši 250 000 Kč a další výpůjčky v řádu statisíců přišly na řadu počátkem třicátých let a spolu se státními subvencemi umožnily provádět nejnákladnější stavební úpravy na hradě právě v době, kdy republiku zasáhla všeobecná hospodářská krize.

Vypůjčené peníze bylo ovšem nutné také splatit. K 31. prosinci 1935 dlužilo Kunětické družstvo Občanské záložně 175 115 Kč, Městské spořitelně 141 990 Kč a dodavatelům na směnkách 40 960 Kč, celkem tedy 358 065 Kč. Přestože výbor navenek prohlašoval, že finanční situace družstva je uspořádaná a že není důvod k obavám, uvnitř vedení dluhy měly za následek určité zvýšení napětí ve vztazích mezi výborem a finančním odborem a mezi Kunětickým družstvem a Muzejním spolkem. Bylo zásadně rozhodnuto nepokračovat v dalších stavebních pracích dokud závazky nebudou alespoň částečně vyrovnány. K závěru roku 1938 se podařilo dlužnou částku snížit na 269 000 Kč. Svých dluhů se Kunětické družstvo nakonec zbavilo mnohem dříve než očekávalo, neboť znehodnocení měny v následujících válečných letech umožnilo splatit všechny závazky do posledního haléře již v polovině roku 1942.

Rekonstrukční práce na Kunětické hoře byly zahájeny v červenci 1919 a týkaly se nejprve čištění hradního paláce od stavebního rumu a křovin a snášení velkých násypů z pater, které ohrožovaly dosud zachovalé klenby. Střecha věže byla opatřena novou šindelovou krytinou a hromosvodem. Na vyklízení trosek pracovali zpočátku dělníci, později mužstvo pardubického železničního pluku, pomáhali také skauti a pardubický odbor KČST. V poválečné době se obtížně sháněl stavební materiál a problémy byly i s jeho dopravou, k níž musely být využívány povozy okolních rolníků. Na záchranné práce bylo do konce roku 1919 vydáno 9 955,77 Kč.

Následujícího roku bylo pokračováno v odstraňování násypů z paláce a z páté brány, nad palácovou branou byl zřízen strop a nad ním dřevocementová střecha, věž dostala nové dřevěné schody. Stavební náklady dosáhly 30 178,07 Kč.

Roku 1921 objem vykonaných prací opět vzrostl. Nejvýznamnějším počinem byla úprava Rytířského sálu podle projektu technického poradce stavebního odboru Ing. Antonína Žabky s betonovou kopií původní gotické sklípkové klenby, která se zřítla roku 1871. Na rozdíl od originálu je její funkce pouze dekorační, neboť nosnou funkci převzala samostatná železobetonová deska nad ní, se kterou byly zároveň zpevněny rozestupující se zdi paláce. Práci provedla pražská firma Hruza & Rosenberg. Do místnosti byla pořízena nová okna s tabulkami zasklenými do olova a ozdobenými pernštejnskými erby. Dále bylo v paláci položeno nové pískovcové točité schodiště, zatím jen do 1. patra a byly opraveny nadokenní klenby na západní a jižní straně. Ve věži byla opravena místnost v 2. patře a drobnější konzervační práce na zchátralém zdivu byly prováděny v celém areálu. Pokračovalo vyvážení rumu a čištění hradního příkopu – k těmto pracem zapůjčil železniční pluk kolejnicovou polní dráhu.

Celkem si úpravy vyžádaly 148 597,89 Kč a proto byla stavební činnost v následujícím roce 1922 skromnější. V Rytířském sále byla položena prkenná podlaha, v areálu byly zřízeny toelety a byla opravena chalupa č.p. 2 v podhradí, která také patřila k majetku Muzejního spolku a byla pronajímána. Vše za 23 035,14 Kč.

V této době bylo přijato zásadní usnesení, že místo dosavadních dílčích oprav je nutné vzhledem k významu památky vypracovat celkový projekt její záchrany a obnovy, který by měl vytvořit povoláný odborník, jehož jméno by bylo nejen zárukou výsledného uměleckého dojmu, ale i účinným argumentem proti kritikům. Volba padla na slovenského architekta Dušana Jurkoviče, který již měl s úpravami historických objektů několik zkušeností. Od 1. dubna 1919 navíc zastával funkci vládního komisaře pro zachování uměleckých památek na Slovensku. Při své práci prosazoval názor, že stavba nemá být pouze konzervována, ale má také sloužit potřebám současnosti. Tento přístup se projevil i v jeho návrhu na úpravu Kunětické hory, který vypracoval se svým tehdy již dlouholetým spolupracovníkem arch. Paclem.

Nejprve bylo třeba provést přesné a podrobné zaměření všech zachovalých částí hradního komplexu, což byla vzhledem k jeho převážně chatrnému stavu obtížná a místy i nebezpečná práce. Na základě měření pak byly zhotoveny podrobné plány stávající situace, které byly spolu s četnými fotografiemi zaslány koncem roku 1923 arch. Jurkovičovi do Bratislavy. Na jeho přání byl pořízen i sádrový model hradu, jednak jako pomůcka pro práci na projektu a jednak jako dokument pro budoucnost.

V dubnu 1924 schválil stavební odbor předložené nákresy a zadal Jurkovičovi vypracování detailních plánů pro první etapu rekonstrukce, která se měla týkat dvou posledních bran a přilehlých budov na nádvoří, které měly být upraveny na restauraci a byt pro jejího nájemce. V červenci byly plány projednány se zástupci úřadů – arch. Pecánkem za Státní památkový úřad a dr. Wirthem za Ministerstvo školství a národní osvěty. Na poradě byla přijata zásada přikrýt zříceninu vhodnými nízkými střechami aby nebyl narušen její majestátný vzhled. Při komisi na Kunětické hoře pak byly dořešeny detaily, schválen projekt pro první etapu a do budoucna vysloven souhlas s přistřešením paláce.

Zatímco se na Kunětické hoře okamžitě začalo s realizací schváleného plánu, pokračoval Jurkovič ve svém bratislavském ateliéru v práci na návrhu úpravy zbývajících částí hradu. Roku 1927 dokončil a odevzdal obsáhlý elaborát poměrně ambiciózního projektu.

Kunětické družstvo se však po poradě s památkovým úřadem rozhodlo spolupraci s Jurkovičem ukončit a podle jeho plánů dále nestavět. Jurkovi-

čův návrh totiž zcela potlačoval tehdy prosazovanou konzervační metodu, když nenechával ani část hradu v podobě nedotčené zříceniny a navíc zde architekt poskytl až příliš mnoho prostoru svému vlastnímu uměleckému potenciálu, například použitím motivů inspirovaných lidovým uměním. Vedle nesouhlasu úředních míst přispěla k zamítavému rozhodnutí i skutečnost, že Jurkovičův projekt svou nákladností značně převyšoval finanční možnosti družstva, jehož hospodaření v té době již bylo zatíženo úvěry na dosud vykonané práce.

Z celého projektu, od něhož si Kunětické družstvo tolik slibovalo, byla realizována jen zmíněná první etapa a to v letech 1924–1927. Úprava této části hradu se jevila jako aktuálně nejnnutnější jednak proto, že jinak vcelku zachovalá šestá brána byla po nedávném požáru bez střechy a jednak proto, že tato část měla být adaptována na restauraci, která měla sloužit vedle zvýšení atraktivity místa také jako významný zdroj příjmů na další opravy.

Po stavebně nevýrazném roce 1923, vyplněném jen zaměřováním zdí a opravou hradeb, se v červenci následujícího roku práce opět rozeběhly naplno. Pro usnadnění dovozu stavebního materiálu bylo nutné upravit rozbitou cestu ke hradu jako silnici. Tuto práci vykonalo coby součást výcviku mužstvo pardubického železničního pluku, který spolupracoval s Kunětickým družstvem a jehož velitelé byli vždy voleni do stavebního odboru nebo do správního výboru. Povrch 1 kilometr dlouhé komunikace tvořil uválcovaný štěrk z blízkého lomu. Později byl u cesty umístěn kámen s pamětní deskou a s pojmenováním „Silnice železničního pluku“.

Tuto dlouho jedinou přístupovou cestu ke hradu původně chránilo celkem šest bran, z nichž se 20. století dočkaly pouze poslední dvě, z ostatních byly (a jsou) patrné jen zbytky. Pátá brána se skládala z vyšší hranolové průjezdní části a nižší přilehlé vrátnice. Obě části byly mírně dozděny, průjezdní část dostala jehlancovou a vrátnice valbovou střechu z impregnovaného šindele. Nad bránu byla umístěna kamenná deska s reliéfem znázorňujícím pernštejnskou erbovní pověst.

Šestá brána na rozdíl od páté doplnění zdiva nepotřebovala, zachovala si dokonce i většinu okenních ostění s bohatým přetínavým profilem, typickým pro pernštejnské období. Dvoupatrová stavba dostala osobitou variantu nepříliš vysoké mansardové střechy na dřevěných krakorcích, mezi jejíž obě části bylo vloženo svíslé bednění, členěné na díly, které se daly odklápět a umožňovaly z podkroví široký rozhled po okolí.

Do pozůstatků patrového stavení v sousedství šesté brány umístil Jurkovič byt pro restauratera a kuchyň pro restauraci. Při východní stěně budovy se po schodech, částečně krytých pultovým zastřešením na vyřezávaných

sloupcích, vcházelo do vstupní haly vlastní restaurace, kde se nacházela šatna a stylové schodiště do 2. patra. Odtud byl přístup do nejvýstavnějších místností, zeleného salonku v 1. a červeného salonku ve 2. patře věže šesté brány. Místnosti měly bohatě zdobené kazetové stropy a obkládané stěny, obojí z mořeného modřínového dřeva, naplňující autorův požadavek barevnosti v interiéru. Jurkovič zde navrhl také krby, okna a nábytek, jehož jednotlivé části zaplatili různí dárci, jejichž jména byla uvedena na kovových štítcích. Celkem bylo v období let 1924–1927 na stavební úpravy podle Jurkovičova projektu vynaloženo 651 959,31 Kč.

Po rozchodu s D. Jurkovičem, završeném soudním sporem o architektův honorář, pokračovalo Kunětické družstvo v opravách hradu ve vlastní režii. Dne 29. listopadu 1927 bylo ve výborové schůzi Muzejního spolku odhlasováno, aby správa Kunětické hory byla svěřena Kunětickému družstvu za roční nájemné 8 000 Kč. Podnět k tomuto kroku vzešel od funkcionářů družstva, kteří v souvislosti se vzrůstajícím objemem své činnosti a vzhledem k množství dosud investovaných prostředků chtěli mít větší podíl na správě hradu; hlavním důvodem bylo ale její celkové zjednodušení. Změna se dotkla i stavebního odboru Muzejního spolku, který byl přeměněn ve stavební odbor Kunětického družstva, ale personálně zůstal téměř nezměněn, neboť většina jeho členů byla činná v obou korporacích.

Nový odbor si vytkl za cíl ještě užší spolupráci s památkovým úřadem. Náhradou za architekta byla zavedena funkce technického referenta, který vedl projekční práce a vyhotovoval stavební plány, které v základních rysech zachovávaly Jurkovičovy myšlenky, ale více se přizpůsobovaly potřebám a možnostem Kunětického družstva a zásadám památkové péče. Pro nejbližší budoucnost byly připraveny dva pracovní programy – užší, který se týkal udržovacích prací, drobných oprav a prací spojených s provozem hradu a širší, který v dohledné době počítal se zastřešením paláce.

Památkový úřad zpočátku zastával stanovisko důsledné konzervace dochovaného stavu hradu a nabádal, aby záchranné práce probíhaly konstruktivně a pouze je-li to nezbytně nutné tak i dozdívat, ale ne mnoho. V protikladu k teoretickým zásadám památkové péče stál zájem Kunětického družstva, dárců a široké veřejnosti, kteří by rádi viděli hrad opravený, aby opět vypadal „jako dříve“ bez ohledu na fakt, že by to bylo v praxi neproveditelné a že případné necitlivé zásahy mohou památku ještě více poškodit. Také předseda vlády Antonín Švehla při návštěvě Kunětické hory prohlásil: „Ne konservovati, ale restaurovati“.¹²⁾

12) SOkA Pardubice, fond Kunětické družstvo, kart. 1, Zápisy z výborových schůzí 1920–1924, i. č. 1, zápis z 25. 6. 1923.

Památkový úřad se tyto požadavky snažil korigovat na přijatelnou úroveň, což ale neznamená, že by pod tímto tlakem ze svých pozic zásadně ustupoval, vždyť na druhou stranu i Kunětické družstvo chtělo mít záruku, že při opravách postupuje správně a zejména potřebovalo záštitu proti povolaným i nepovolaným kritikům. Veškeré stavební úpravy proto probíhaly až po dohodě a schválení plánů. Vztahy mezi funkcionáři družstva a zástupci úřadu byly přátelsky korektní a vzájemné návštěvy dle potřeb a možností časté.

Restaurační trakt byl roku 1928 dokončen postavením jednopatrové dřevěné verandy na sloupcích, která vyrostla v sousedství šesté brány namísto nevhledné stodoly, pozůstatku z dob hospodaření rodu Formanů. Jejím autorem již byl technický referent mjr. Ing. Eduard Hammerschmied. Zakázka byla zadána stavební firmě člena výboru V. L. Hořeňovského. Celý restaurační trakt obíhal po severní a západní straně vyhlídkový ochoz skrytý za korunami zdí a přístupný z šesté brány.

V témže roce byl dokončen vodovod – voda byla čerpána potrubím ze studny v sadech do reservoáru vedle kaple a odtud vlastním spádem rozváděna po hradě. Splaškové i dešťové vody odváděla nově vybudovaná kanalizace do západního lomu, později do septiku.

Za nemalého přispění Elektrických podniků města Pardubic byl již v roce 1924 na hrad zaveden elektický proud z trafostanice v obci Ráby. Původně byla přípojka vedena na sloupech po jižním svahu hory a skrz lom, v roce 1936 bylo vedení kabelizováno.

Ke zvýšení komfortu návštěvníků přispělo i zavedení telefonní linky a zřízení veřejné telefonní hovorny, která sloužila nejen turistům, ale hojně ji využívali i lidé z okolí, zvláště bylo-li potřeba zavolat lékaře.

Na počátku třicátých let se opět projevíly následky dřívější těžby kamene a nákladem 110 000 Kč musela být zabezpečena západní část lomu. Zajišťovací práce provedla od května do září 1931 pražská firma Toka pomocí cementových injekcí do skalního podloží.

Ve stejném období pokračovaly další úpravy hradního paláce, především jeho průčelí a jižního křídla. Vstup do paláce dostal nová vrata s ozdobnými klepadly ve tvaru zubří hlavy. V Rytířském sále byla prkenná podlaha nahrazena dlaždicemi, pozměněno bylo i provedení oken a arkýřů. Zamýšlené obložení stěn místnosti dřevem bylo z finančních důvodů odloženo a později již nerealizováno.

Roku 1932 finanční situace družstva konečně umožnila zahájit práci na dlouho očekávaném a nejviditelnějším zásahu – na zastřešení paláce. Ještě o tři roky dříve doporučoval památkový úřad přikrýt střechou pouze severní

křídlo a jižní zakonzervovat v podobě nedotčené zříceniny, nyní se však již úřad přikláněl k položení hřebenových střech na celý palác jako jedinému možnému způsobu, jak ochránit jeho zdi a klenby před dalším chátráním. Samotná konzervace by neřešila problém negativních vlivů počasí a případné použití betonové střechy nepřicházelo v úvahu kvůli nejisté statické a především kvůli nepřijatelnému estetickému vzhledu. Zvenku by sice zůstal zachován ráz zříceniny, ale při pohledu z věže by ohromná betonová plocha připomínala spíše továrnu než středověký hrad.

Nejproblematictější bodem této etapy oprav se zdá být otázka věže, která se s výjimkou nejvyššího hrázděného patra dochovala v původní výšce a střechy paláce by ji buď převýšily nebo alespoň vyrovnaly. Z důvodu zachování vzájemného poměru věže a paláce v siluete hradu bylo rozhodnuto věž o 6,5 metru zvýšit. Svou roli zde pravděpodobně sehrála i dobová obliba rozhleden. Přitom v palácové části s uzavřeným nádvořím převažuje renesanční výškové vyrovnání a gotický motiv dominantní vertikály tu již neměl své místo. Budoucí podoba hradu byla zakreslena do fotografií, výška střech při místním šetření znázorněna provazy a praporky a vše bylo několikrát konzultováno s památkovým úřadem, který projekt schválil.

Jako střešní krytina byla zvolena břidlice pro svou ohnivzdornost a estetický soulad s neomítnutým kamenným zdívem. Právě z důvodu požární bezpečnosti byl zamítnut z památkářského hlediska nejvhodnější šindel a další alternativa, taška z pálené hlíny, nepřicházela v úvahu kvůli své nápadné barvě, která by ani v daleké budoucnosti nezískala patinu a zdůrazňovala by hrad jako obnovenou původní architekturu, čímž by přesáhla rámec nezbytně nutných konzervačních opatření.

Před vlastním položením střech bylo nejprve třeba zarovnat koruny zdí a nadezdít věž. Většinu zednických prací obvykle prováděl stavební odbor ve vlastní režii, ale v tomto případě byla zakázka na jaře 1933 raději zadána stavební firmě F. Veselého z Pardubic, která nabídla nejnižší cenu. Také ostatní práce provedli nejlevnější oferenti. Krovy zhotovil pardubický tesař S. Dalešický, břidlici dodala olomoucká firma Řihák & Pucek a klempířskou práci odvedl F. Vostřel z Pardubic.

Dostavba věže byla z taktických důvodů odložena do doby než budou na paláci vztyčeny krovy, aby se předešlo zbytečné kritice. Na jejím vrcholu byl zřízen vyhlídkový ochoz krytý kuželovitou střechou. Rozhraní starého a nového zdíva je i po letech zřetelně patrné, jak bylo ostatně záměrem památkového úřadu, přesto ale navýšená věž působí v panoramatu hradu (přínejmenším v některých pohledech) nepřírozeně, skoro až rušivě.

Zastřešení hradu bylo dokončeno na podzim roku 1934 a vyžádalo si celkové náklady ve výši 384 000 Kč. Tato investice ještě více prohloubila zadlužení družstva a proto bylo rozhodnuto omezit stavební činnost v nejbližších letech pouze na nezbytně nutné udržovací práce než budou dluhy alespoň zčásti splaceny. Přesto byly do konce třicátých let uskutečněny ještě další dva projekty.

Prvním byla roku 1936 úprava restaurační verandy za účelem získání důstojné větší místnosti pro pohoštění hromadných návštěv a vynikajících osobností. Její přestavba byla opět svěřena stavební firmě V. L. Hořeňovského. Zvýšením horního patra a propojením se zeleným salonkem v sousední šesté bráně vznikl prostorný sál s předsíní a terasou, schopný pojmout až 210 hostů.

Druhá stavba s hradem jako takovým přímo nesouvisela, týkala se vyústění přístupové cesty na státní silnici. Úzká a málo přehledná křižovatka již přestávala vyhovovat rostoucí frekvenci dopravy a proto zde byla vybudována další odbočka, která po několika desítkách metrů navazovala na stávající cestu ke hradu a byl zde zaveden jednosměrný provoz. Záměr vyvolal roku 1937 ostré spory jak s Muzejním spolkem tak uvnitř Kunětického družstva, přesto posléze obě strany dospěly k dohodě a firma J. Hanzlíka stihla stavbu nové komunikace dokončit v závěru roku 1938.

V období první republiky se Kunětickému družstvu podařilo splnit podstatnou část svého stavebního programu. Do budoucna ještě zbývalo upravit druhé patro jižního křídla paláce a celou budovu křídla severního. Přestože se družstvu již nepodařilo zamýšlené úpravy uskutečnit, výrazným způsobem ovlivnilo vzhled Kunětické hory a má zásadní podíl na záchraně této významné památky, kterou nyní rok od roku navštěvovalo stále více turistů.

Při vstupu do hradu vítal příchozí obnovený nápis na vratech šesté brány „Vítej příteli, bezděky dobrý“. Za prohlídku hradu platili dospělí návštěvníci 1 Kč, děti a studující 50 haléřů a školní výlety 20 haléřů. Průvodcem jim býval kastelán nebo některý z členů výboru, kteří si z důvodu rostoucí návštěvnosti mezi sebou rozdělovali nedělní výpomocné služby na hradě. Často turisty doprovázel největší znalec Kunětické hory, F. K. Potěšil. V hradním paláci mohli návštěvníci obdivovat nejprve Rytířský sál, jak byla nazývána čtvercová místnost v přízemí zaklenutá sklípkovou klenbou na středový sloup. Zpřístupněno bylo i sklepení pod Rytířským sálem. V uzavřeném palácovém nádvoří poutaly pozornost zachovalé původní arkády a možnost nahlédnout do věžeňské kobky v suterénu věže.

V prvním patře se nacházela dvě muzea, kde se vybíralo zvláštní vstupné. Jeho výše byla stejná jako do hradu, pouze s tím rozdílem, že školní děti platily 30 haléřů. Kdo neměl o muzejní sbírky zájem, mohl po točitém schodišti pokračovat do druhého patra a dále na věž. Podle statistik si muzea prohlížela přibližně jedna třetina z celkového počtu návštěvníků hradu.

Místnost vpravo od schodů sloužila jako turistické muzeum. Jeho zřizovatelem byl pardubický odbor KČST a většina exponátů zde umístěných pocházela z turistického pavilonu na Celostátní výstavě tělesné kultury a sportu pořádané v Pardubicích roku 1931. Byly zde také vystaveny klubové památky a fotografie z oblasti Železnohorské župy. Otevřeno bylo 6. srpna 1933.

Druhé muzeum se oficiálně jmenovalo Hradní museum Františka Karla Potěšila, jako výraz uznání zásluh tohoto vynikajícího kulturního a spolkového pracovníka o záchranu Kunětické hory. Otevřeno bylo 22. května 1932, zabíralo zbývající tři místnosti v prvním patře jižního křídla a jeho sbírky byly průběžně doplňovány.

V nejprostornějším sále se nalézala sbírka archeologických nálezů z okolí hory, zapůjčená po vleklých jednáních místní školní radou v Kuněticích. Obsahovala zejména předměty z žárových hrobů – nádoby kultur lužické, slezské a platěnické, bronzové nástroje a zbraně a mlýnek z dílny pod horou. Velký počet popelnic z období lužické kultury do muzea daroval také kunětický rolník A. Velinský, který prováděl vykopávky na svých pozemcích. Nejzachovalejší hrob o 26 nádobách byl upraven ve vitríně ve stavu v jakém byl objeven. Bylo zde vystaveno i množství renesančních kachlů, nalezených na hradě.

V téže místnosti byly umístěny mineralogické a petrografické sbírky, obsahující nerosty a horniny vyskytující se na hoře, doplněné souborem zkamenělin prehistorických organismů a kostí pravěkých zvířat.

Z literárních děl se zde nalézaly starší i novější spisy o historii Kunětické hory, divadelní hra J.N. Štěpánka Jaroslav a Blažena aneb Hrad Kunětice, básně J. V. Jahna a F. Volšovského, spis A. Jiráka Literární výlet před osmdesáti lety a ročenky Kunětického družstva. Dále tu byly k vidění například pozvánka na tábor lidu z roku 1869 a jeho rezoluce, vyhláška okresního hejtmanství o zákazu této akce, upomínky na další politické demonstrace, plán klenby v Rytířském sále aj.

Na stěnách visely četné obrazy Kunětické hory a podobizny příznivců hradu, jmenovitě prezidenta T. G. Masaryka, předsedů vlády A. Švehly a F. Udržala, básníka J. V. Jahna a manželů Vodákových. Ve virinách si návštěvníci mohli prohlédnout fotografie z návštěv vzácných hostů,

z turistických zájezdů, ze školních výletů a snímky z divadelních představení v amfiteátru pod horou. Byly tu vystaveny i reprodukce kreseb hradu od K. H. Máchy a J. Mánesa, historická mapa pardubického panství, plaketa Východočeské výstavy z roku 1903 od O. Španiela či různé staré pohlednice.

V druhé místnosti byly instalovány sbírky měkčích a hmyzu, mechů a lišejníků a ukázky z herbáře Kunětické hory. Profesor brněnského VUT Jaroslav Jahn (syn J. V. Jahna) pro muzeum vypracoval geologickou mapu okolí Kunětické hory.

Poslední místnost byla věnována obrazům a fotografiím hradu a byl zde také umístěn sádrový model Kunětické hory, zhotovený před zahájením rekonstrukčních prací. V polovině třicátých let byly její prostory upraveny na pamětní síň na zasloužilé zesnulé příznavce Kunětické hory a pro dvě významné osobnosti se dokonce hrad na krátkou dobu stal i místem posledního odpočinku.

První z nich byla spisovatelka, bojovnice za práva žen a první česká poslankyně Božena Viková-Kunětická (30. 7. 1862 – 18. 3. 1934), jejíž tělesné ostatky zde byly uloženy v urně ze slovenského onyxu a druhým, jemuž se dostalo této pocty, se stal roku 1936 F. K. Potěšil. Dále zde byly vystaveny busty obou zesnulých, busty J. Prokopa a B. Skrbka, obrazy V. Diviše a Prof. J. Kavky a fotografie zemřelých členů výboru.

Ve druhém patře byla projektována síň města Pardubic, na kterou založil starosta města JUDr. Jan Frýba zvláštní fond a vytrvale do něho přispíval ze svých soukromých prostředků. Záměr se však již nepodařilo před druhou světovou válkou realizovat a tak jediné upravené místo, které mohli turisté v tomto patře obdivovat, byla síň Josefa Chmelíka ve věži, kde byly vystaveny jeho četné fotografie Kunětické hory, dokumentující její dřívější stav a průběh rekonstrukčních prací. Odtud směřovaly kroky návštěvníků po novém pískovcovém schodišti do nejvyššího patra věže na betonový ochoz, skýtající jedinečný rozhled po celém východočeském Polabí, za příznivých povětrnostních podmínek ohraničený až Krkonošemi a Orlickými horami na severu a Železnými horami na jihu.

V letech 1935–1940 nabízel hrad návštěvníkům jednu obzvlášť přitažlivou atrakci – medvídky mývaly. Původně družstvo plánovalo chovat v hradním příkopu medvědy, ale pro ně zde odborníci neshledali vhodné podmínky a tak bylo rozhodnuto pro méně náročné mývaly. Chováni byli ve velké kleci na prostranství před palácem, ve které měli dutý kmen a brloh ve skále. Mývalové příjemně oživovali hrad a působili radost zejména dětem.

Spolu s hradem získal Muzejní spolek do svého majetku také příslušné okolní pozemky o celkové rozloze 86 korců (v přepočtu asi 25 hektarů). Velkou část z tohoto území zabíraly ovocné sady, které byly převzaty v poměrně zanedbaném stavu. Kunětické družstvo od počátku věnovalo údržbě okolí hradu odpovídající péči, s vědomím, že výnosu z prodeje ovoce a z pronájmu pastvin může využít k financování oprav hradu a že parková úprava svahů hory vytvoří příjemné prostředí pro odpočinek a relaxaci a přiláká další návštěvníky.

Spolek ve stálém pracovním poměru zaměstnával školeného zahradníka, kterému za jeho služby vyplácel 800 Kč měsíčně + 100 Kč měsíčně za dozor nad pracemi v lomech a na hradě a prémii 3 % z ceny prodaného ovoce. Dále měl k dispozici byt v restauraci pod horou a v zimních měsících mohl čerpat 14 dní placené dovolené.

V době, kdy družstvo přebíralo Kunětickou horu, se sady rozkládaly pouze na jejím severním svahu. Staré stromy byly dílem pokáceny a dílem přeroubovány, především však bylo v průběhu let vysazeno přes tři tisíce ovocných stromů ušlechtilých odrůd, nejvíce jabloní, třešní a višní, ale také hrušní, vlašských i lískových ořechů a švestek. Nový třešňový sad byl založen na prostranství pod bývalým kamenolomem. Kvůli snížení nákladů na udržování sadů byla pro budoucí výsadbu zřízena školka. Správci sadů nezapomínali ani na okrasné rostliny a osázeli blízké okolí hradu různými ozdobnými keři a vytrvalými květinami. Na korunách hradebních zdí se dařilo alpinám, které zde plnily funkci estetickou i konzervační. Celkově Kunětické družstvo investovalo do sadů přes 200 000 Kč a jejich hospodářská bilance byla mírně pasivní.

Původně měly sady na Kunětické hoře nést jméno Františka Udržala, který však tuto poctu s díky odmítl a navrhl nazvat sady jménem Antonína Švehly. Stalo se tak ale až po Švehlově smrti, neboť ani on k tomu nedal za svého života souhlas.

Upravené svahy hory nepochybně přispěly ke zvýšení atraktivity hradu. Na jaře lákal množství turistů jedinečný pohled na Kunětickou horu v době květu třešní, v zimě se svahy hory stávaly oblíbeným cílem lyžařů. Velká část sadů byla vyhrazena k dennímu pobytu návštěvníků a po počátečních zákazech zde bylo povoleno i táboření, ovšem pouze pro registrované skauty.

Návštěvnost Kunětické hory trvale stoupala a od konce dvacátých let pravidelně překračovala třicetitisícovou hranici. Významnou mírou se na tomto vzestupu podílely výborná pověst hradní restaurace a rychlý postup rekonstrukčních prací. Velký podíl návštěv tvořily také školní výlety, pořá-

dané zpravidla v květnu a v červnu. Ve třicátých letech se již Kunětická hora ve statistikách návštěvnosti českých hradů každoročně objevovala na druhém místě za vedoucím Karlštejnem.

Zvláště obyvatelé Pardubic a blízkého okolí bývali na Kunětické hoře stálejšími hosty, nepřicházeli sem pouze kvůli vystaveným sbírkám, ale hrad pro ně byl hlavně místem pro odpočinek a klidné strávení svátečního dne. Tvořili také většinu hostů na pořádaných slavnostech. Podle kampaně Kunětického družstva měl být „každý správný Pardubák třikrát do roka na Kunětické hoře“. Rovněž různé spolky sem pořádaly své výlety a pokud některé místní korporace hostily nějakou vzácnou návštěvu, nezapomněli ji doprovodit také na kunětický hrad. Postupem času se Kunětická hora stala jakýmsi reprezentativním střediskem Pardubicka.

Pro pěšího turistu je Kunětická hora od historického centra Pardubic vzdálená přibližně 6 kilometrů, motorista má po silnici cestu ještě o 1 kilometr delší. Vydat se na horu pěšky bylo určitě nejjednodušší, ale ne vždy nejpohodlnější. Pardubický odbor KČST sice upravil a stromy osázel stezku podél řeky Labe z města do Brozan, ovšem její stav závisel na počasí a na ročním období.

Největší překážkou pro zajištění vyhovující veřejné dopravy byla skutečnost, že hrad leží stranou od hlavní komunikace spojující Pardubice s Hradcem Králové. Autobusová doprava bývala zpočátku k dispozici pouze při slavnostech, kdy ji objednával výbor. Spoje odjížděly z náměstí Viléma z Pernštejna a jízdné činilo obvykle 3 Kč za jednu nebo 6 Kč za obě cesty. Pravidelná autobusová linka jezdila ke Kunětické hoře až od roku 1927 a to ještě pouze v neděli odpoledne. Provozoval ji soukromý dopravce V. Skála. Z Pardubic vyjížděl ve 13.30 a zpět se vracel v 17 hodin. Počátkem třicátých let sice přibyly spoje poštovní správy, ale neuchytily se natrvalo. Frekvence jízd autobusů byla proměnlivá a střídala se období, kdy jich jezdilo několik s obdobími, kdy nejel žádný. Pokud zrovna nějaké jezdily, tak obvykle v neděli a ve svátek po celý rok a ve všední den od května do září. Na parkovišti pod hradem byla tabule, kam řidiči autobusů psali čas odjezdu, nebo se výletníci mohli o jízdním řádu informovat pomocí domácího telefonu z hradu do restaurace pod horou. Cestující si přesto občas stěžovali, že řidiči neinformují o době odjezdu, a také že nedodržují jízdní řád a že jezdí příliš vysokou rychlostí.

Železniční koleje se Kunětické hoře vyhýbají, nejbližší stanicí je Stéblová na trati Pardubice – Hradec Králové, která je od hory vzdálená asi 6 kilometrů. Koncem roku 1924 se objevil projekt cvičné úzkokolejné dráhy Pardubice – Sezemice – Kunětická hora, kterou by postavilo vojsko

železničního pluku. Trať měla mít vyústění mezi první a druhou bránou a osobní vlaky po ní měly jezdit čtyřikrát denně rychlostí 30 km/h, nákladní 15 km/h. Osobní doprava však nebyla úřady povolena a z projektu sešlo.

Automobilisté zpočátku mohli zajíždět až na nádvoří, ale kvůli opakujícím se mrzutostem jim byl posléze vjezd do hradu zakázán (stejně jako motocyklistům) a povolen byl pouze v období od září do dubna po 18. hodině pro večerní hosty restaurace. Cyklisté měli pod pokutou přísně zakázanou jízdu z vrchu dolů. Nedělní provoz pak upravoval zvláštní předpis, ze kterého měl vyjímku pouze pardubický starosta J. Frýba.

Svá vozidla mohli motoristé odstavit buď na dvou místech podél silnice na hrad nebo na hlídaném parkovišti v lomu, kde bylo možné uschovat také kola. Poplatek za parkování činil 3 Kč za auto, 2 Kč za motocykl a 50 haléřů za kolo. Na tuto službu vlastnilo Kunětické družstvo koncesi a od roku 1932 mělo na hlídaná vozidla uzavřené také pojištění proti krádeži. Za příznivého počasí se zde v neděli vystřídalo až 50 aut a například za rok 1936, kdy bránou hradu prošlo celkem 34 533 návštěvníků, bylo přijato do úschovy 1461 aut, 429 motocyklů a 1 424 kol. Od roku 1931 měli motoristé pod horou k dispozici i benzinové čerpadlo.

Návštěvnost hradu Kunětická hora ve třicátých letech 20. století			
Rok	Počet návštěvníků	Rok	Počet návštěvníků
1930	39 276	1935	49 483
1931	53 744	1936	34 533
1932	35 070	1937	48 384
1933	41 218	1938	38 180
1934	42 429	1939	65 252

Počet návštěvníků byl každoročně zaznamenáván na tabuli na šesté bráně. Hrad byl přístupný po celý rok, ale v zimě býval palác zavřený a v provozu byla jen restaurace. Mnozí zimní hosté se proto zdráhali platit vstupné, které tehdy musel zaplatit každý, kdo prošel vstupní bránou. Jeho výše činila 1 Kč a až do roku 1946 zůstala beze změny. Pokusy zavést také roční permanentní vstupenky se neujaly. Právo volného vstupu měli pouze členové výboru Kunětického družstva. Řadoví členové družstva nebyli při návštěvě hradu nijak zvýhodněni a hradili vstupné v plné výši. Turisté organizovaní v KČST měli od roku 1938 50 % slevu. Nejvíce návštěvníků přicházelo v neděli a při slavnostech. V tyto dny asistovala na hradě v zájmu bezpečnosti četnická hlídka a v Potěšilově muzeu se v dobrovolných službách střídali skauti.

Každý příchozí mohl zaznamenat svůj podpis a své dojmy z prohlídky do návštěvní knihy. Knihy měly buď předtištěné rubriky „pořadové číslo, datum, jméno a stav, bydliště, poznámka“ nebo svými prázdnými listy poskytovaly tvorbě návštěvníků volný prostor. Ty druhé vedle věcných informací o počasí, rozhledu, kvalitě podávaného jídla a nápojů nebo použitém dopravním prostředku obsahují také zdařilé kresby, četné verše, fotografie jubilejních návštěvníků či novinové výstřižky. Zejména pamětníci na jejich stránkách s povděkem kvitují prováděné opravy a srovnávají současný vzhled hradu s dřívějším stavem. Objevují se zde i příspěvky v rozličných cizích jazycích, které dokládají, že Kunětickou horu navštěvovalo také mnoho zahraničních turistů z celé Evropy i ze zámoří.

Mezi návštěvníky, kteří přicházeli na Kunětickou horu, se čas od času objevovali také někteří význační a slavní jedinci své doby. Nelze je vypočítávat všechny, lze jen připomenout některé, jejichž návštěvy byly hlavně z propagačních důvodů uváděny v různých průvodcích a novinových článcích, aby tak přispívaly ke zvýšení prestiže místa.

Z osobností žijících v 19. století stanuli na vrcholu hory například M. D. Rettigová, J. K. Tyl, J. Neruda či A. Jirásek. Své studenty z královéhradeckého gymnázia sem vodil V. K. Klicpera.¹³⁾ Kresbu Kunětické hory zachytil do svého cestovního deníku K.H. Mácha a posléze byla otištěna v časopise *Máj*. Častým námětem se hradní zřícenina stala pro J. Mánesa, který roku 1848 pobýval v nedalekých Sezemicích. Siluetu Kunětické hory Mánes zobrazil i v lunetě měsíce srpna na Staroměstském orloji. Roku 1847 horu po geologické stránce zkoumal J. Barrand.

V éře Kunětického družstva vzácných a věhlasných návštěv výrazně přibýlo. Bezespору nejvýznamnější událostí tohoto druhu byly návštěvy obou prezidentů republiky.

Již při první oficiální návštěvě T. G. Masaryka v Pardubicích roku 1922 upoutal reflektory ozářený hrad prezidentovu pozornost a následně zaslal družstvu darem 1 000 Kč.¹⁴⁾ Při jeho dalším pobytu v Pardubicích roku 1929 už byla Kunětická hora zahrnuta do programu návštěvy. Masaryk zavítal na hrad ve čtvrtek 23. května a doprovázeli ho m.j. i dcera Alice, předseda vlády Udržal, zemský prezident Kubát a někteří vysocí armádní důstojníci. Návštěva trvala několik hodin, strávených prohlídkou hradu

13) Klicpera na tyto výlety vzpomíná v časopise *Lumír*, r. 1851, s. 975.

14) TGM si pro sebe překřtil Kunětickou horu na Mont Blanc a při každém setkání s F. Udržalem zněla prezidentova první otázka „Tak co dělá ten váš Mont Blanc?“ Blíže viz HRDÝ, A.: *Udržal, pardubský zámek a Kunětická Hora*, in: *Východočeský republikán* z 3. 1. 1936 (roč. XVIII, č. 1).

s výkladem o jeho historii a o postupu rekonstrukčních prací a zakončených pohoštěním v hradní restauraci.

Prezident E. Beneš navštívil Kunětickou horu pouze neoficiálně a to dne 22. srpna 1936 u příležitosti velkých východočeských vojenských manévřů. Z tohoto důvodu nebylo možné vzácného hosta slavnostně uvítat a provést po hradě, zásluhou F. Udržala však E. Beneš přijal zástupce družstva alespoň k soukromé audienci na Udržalově statku v Dolní Rovni, kde mu věnovali knihu o Kunětické hoře a memorandum o dosud vykonaných pracích.

Dvakrát přivedl F. Udržal na Kunětickou horu ministerského předsedu A. Švehlu. Z ostatních prvorepublikových politiků hrad navštívili ministři Černý, Machník, Dostálek, Matoušek a Štefánek, většina členů Hodžovy vlády při výše zmíněných manévřech, několik poslanců a senátorů Národního shromáždění, pražský primátor K. Baxa a vůdce fašistů R. Gajda. V pamětní knize jsou také zaznamenány návštěvy velvyslanců USA, Švédska, Jugoslávie a Bulharska.

Roku 1928 byly z Kunětické hory konečně odstraněny poslední zbytky zemědělského hospodářství a dosavadní nájemce Jiljí Forman odešel na odpočinek. V novinách byl vypsan konkurs na provozovatele nově adaptované restaurace a z šesti došlých nabídek byl vybrán číšník Jan Roula. Dne 18. května 1928 byla novému restauratérovi přímo na místě předána živnost, konkrétně dva salonky v šesté bráně, výčep, kuchyně, čtyři obytné místnosti, sklepy v nádvoří a právo spoluzívání nádvoří. Nájemce nesměl na hradě chovat dobytek, pouze měl dovoleno chovat na vyhrazeném místě v klecích drůbež. Dále byl povinnen starat se o zamykání hradu a dbát o odborné vedení restaurace. Ve večerních hodinách a v zimě vybíral od návštěvníků vstupné. Smlouva byla uzavřena na tři roky za roční nájemné 6 000 Kč. Součástí smlouvy byl i závazek odebírat pivo z pardubického akciového pivovaru, pokud hostinský nečepoval pivo plzeňské.

Restaurace se v krátké době stala velmi oblíbenou a vyhlášenou a pomohla přivést na hrad širší okruh návštěvníků. Nestravovali se v ní jen unavení turisté, ale sloužila také jako místo setkání různých spolků a klubů nebo bývalých spolužáků. V každé denní době si zde bylo možné vybrat z bohaté nabídky jídel i nápojů a návštěvní knihy obsahují četné pochvaly od spokojených hostů.

Výletníci měli možnost posedět v některém z Jurkovičových salonků nebo mohli přijmout místo v sousední kryté verandě. V letním období se hradní nádvoří zaplnilo dalšími stoly a židlemi a lákalo návštěvníky k posezení pod korunami ořešáků, nejvíce vyhledávanými se však staly

restaurační terasy nad lomem, tzv. „kunětický Barrandov“, které nabízely atraktivní vyhlídku jižním směrem na Pardubice a Železné hory.

V roce 1930 Kunětické družstvo, oficiálně z důvodu arondace pozemků, přikoupilo do majetku Muzejního spolku za 200 000 Kč tzv. Kyselovu restauraci, která stála na úpatí hory v místech, kde ze státní silnice odbočovala cesta ke hradu. Nákladem 80 000 Kč byla upravena na výletní restauraci a pronajata J. Roulovi, který nyní platil za oba podniky celkem 15 000 Kč ročně.

Roku 1937 J. Roula zvítězil v konkurzu na pronájem pardubického hotelu Grand a z Kunětické hory odešel. O uvolněné místo se ucházelo devět zájemců. Čtyři byli ze soutěže vyřazeni kvůli nepříznivým referencím a o zbývajících se hlasovalo. Dva kandidáty s nejvyšším počtem hlasů pak členové výboru navštívili v jejich stávajících působištích za účelem osobního poznání. Nakonec byl vybrán Václav Pácl, vrchní číšník lázeňské restaurace v Poděbradech.

Obě restaurace mu byly pronajaty za 22 000 Kč ročně, splatných čtvrtletně. Ve smlouvě měl podmínku, že jídelní lístek musí obsahovat nejméně pět hotových nebo minutových teplých jídel a kvalitní vína za přiměřené ceny. Vedle bohatého výběru „á la carte“ restauratér nabízel také polední menu za 9 Kč. Ceník jídel a nápojů předkládal ke schválení výboru Kunětického družstva. Rovněž Pácl byl povinen odebírat pardubické pivo, světlý ležák na hradě stál 1,65 Kč a za půllitr 19° tmavého piva Porter host zaplatil 3 Kč.

Osobu kastelána zpočátku nahrazoval dosavadní nájemce hradu Jiljí Forman s nímž Muzejní spolek uzavřel novou pachtovní smlouvu. Za roční činži 7 000 Kč mohl užívat hrad (s výjimkou paláce), stavení se stodolou v Rábech a pole a louky. Výčepnická živnost mu byla ponechána a nově prodával vstupenky a pohlednice.

Od roku 1925 na hrad denně docházel nový výběřčí Josef Knaifl, v té době 67 letý, bývalý zámečník. Jeho mzda činila 10 Kč/den + 10 % ze vstupného + 10 % z prodaných brožur. V zimě, kdy nebylo třeba jeho přítomnosti na hradě, obcházel okolní obce a vybíral roční příspěvky od členů Kunětického družstva, za což mu bylo odměnou 5 % z peněz vybraných v Pardubicích a 10 % na venkově. Brzy se stal v širokém okolí známým pod přezdívkou „Kunětický dědeček“.¹⁵⁾ Kastelánem v pravém smyslu slova ale J. Knaifl nebyl, úlohu správce hradu zastával J. Forman a po jeho odchodu nový restauratér J. Roula.

15) SOkA Pardubice, fond Kunětické družstvo, kart. 1, Kniha zápisů ze schůzí 1928–1929, i. č. 3, zápis z valné hromady 25. 6. 1928.

Po Knaiflově smrti převzal roku 1929 práci výběrčího a průvodce za stejných podmínek vysloužilý lesní Ferdinand Witurka. Ani on na hradě trvale nebydlel. Roku 1934 podal výpověď, neboť změnou legislativy hrozilo, že by se kvůli práci na hradě musel vzdát penze. Vzhledem k častým stížnostem na oba penzisty se členové výboru rozhodli najít tentokrát kastelána mladého a ženatého, který by si svého zaměstnání více vážil a který by ho vykonával také ve prospěch družstva a ne jen ve prospěch svůj.

Na inzerát v novinách přišlo celkem 35 odpovědí. S první selekcí uchazečů pomohly příslušné četnické stanice, u nichž si Kunětické družstvo vyžádalo posudky na jednotlivé kandidáty. Tři z nich byli dříve soudně trestáni a čtyři nebyli považováni za státně a politicky spolehlivé, protože se hlásili ke komunistické nebo fašistické straně a proto byli ihned vyřazeni. U zbývajících žadatelů se sice posuzovaly rodinné a majetkové poměry, případně jazykové znalosti, ale nakonec měla hlavní slovo protekce a dalším sítím prošli pouze ti, za něž se někdo přimlouval. Mezi nimi už muselo rozhodnout hlasování, ze kterého vyšel vítězně 46 letý bývalý hajný Alois Desenský.

Podle nového služebního řádu musel být na hradě přítomen v období od května do září denně od 8 do 19 hodin (v září do 18 h.) a v zimě za příznivého počasí v neděli a ve svátek odpoledne. Náplní jeho práce bylo chránit objekt před vandaly, prodávat vstupenky a upomínkové předměty, na požádání poskytnout návštěvníkům výklad, provádět záznamy meteorologické stanice, uklízet prostory hradu a v zimě vybírat členské příspěvky. Plat měl stejný jako předchůdci a k tomu navíc 400 Kč ročně za úklid, 10 % z prodeje upomínkových předmětů a volný byt, nejprve v hostinci pod Kunětickou horou a od roku 1939 na hradě v sousedství hradní kaple.

V témže roce, kdy se Desenský přestěhoval do nového bytu, začala neblahým způsobem do života milionů obyvatel celého státu zasahovat nacistická okupace. Nový režim záhy omezil občanské svobody také v oblasti spolkového života. Všechny politické spolky byly zrušeny a vládní nařízení č. 97/1939 Sb. ze dne 31. března 1939 uložilo všem ostatním spolkům, které hodlají i nadále pokračovat ve své činnosti, povinnost oznámit to nejpozději do 31. května téhož roku příslušnému okresnímu úřadu, jinak zanikají automaticky k 30. červnu 1939. Kunětické družstvo smělo v započaté práci pokračovat, ale jeho činnost měla být postupem času stále více omezována a komplikována realitou života v okupované zemi.

Na jaře každoročně končilo výboru družstva funkční období a v posledních schůzích byla připravována kandidátka pro příští rok, o které měla hlasovat nadcházející valná hromada. V důsledku nových nařízení bylo zřejmé, že ve výboru již nebudou smět zasedat Židé, a proto na schůzi

konanou dne 12. dubna 1939 úmyslně nebyli pozváni dva členové židovského původu, kteří vzápětí raději dobrovolně podali rezignaci.

Četnost schůzí se zpočátku téměř nelišila od předválečného období, ale postupně se jejich počet snižoval. Vzhledem ke skutečnosti, že starosta a okresní hejtman byli virilními členy výboru, se vedení družstva snažilo, aby jeho činnost nebyla příliš okázalá, z obavy, aby schůze nezačali navštěvovat němečtí funkcionáři. V posledních dvou letech války se uskutečnilo jen pět schůzí a s jejich frekvencí klesala i účast. Dámský a finanční odbor se nescházely vůbec.

Až do roku 1942 se konaly i valné hromady, i když získat povolení nebylo snadné. Bylo nutné požádat o výjimku ze všeobecného zákazu shromažďování a jejich program se mohl týkat pouze spolkových záležitostí s přísným zákazem jakékoliv propagandy proti Říši. S ohledem na vážnost doby bývaly z jejich pořadu vypuštěny projevy hostů a ze stejného důvodu nebyly vydávány ročenky a členům byly rozesílány pouze letáky se stručnou zprávou o činnosti spolku za uplynulý rok. Na valné hromadě roku 1941 si takto Kunětické družstvo, ve stísněné náladě a bez dalších oslav, připomnělo dvacáté výročí své existence.

Podobné podmínky platily i pro pořádání slavností. V případě divadelních představení musely být dodrženy všechny cenzurní úpravy a v publiku ani mezi účinkujícími nesměli být žádní Židé. Tradiční čarodějnice byly roku 1939 ještě povoleny, ale v dalších letech se již nesměly konat vzhledem k nařízení o zatmění. Další kulturní akce na Kunětické hoře téměř nebylo možné organizovat kvůli potížím způsobeným omezením dopravy a byly zde proto uspořádány pouze dva koncerty. V září 1941 sehrál divadelní spolek Klicpera ve prospěch záchrany hradu jedno představení v městském divadle.

I za ztížených podmínek se družstvu zpočátku v jeho činnosti poměrně dařilo. Počet členstva díky velké náborové akci spojené s žádostí o příspěvek na zajištění ohroženého skalního podloží Kunětické hory stoupl během let 1940–1942 o více než 800 a dary přesáhly 150 000 K. Akce probíhala za vydatné podpory tisku a Národního souručenství a bylo během ní rozesláno přes 22 000 letáků a 800 dopisů.

Po finanční stránce se Kunětické družstvo muselo vyrovnávat s poklesem hodnoty peněz, způsobeným především uměle stanoveným kursem koruny k říšské marce, stále stoupajícími cenami a přidělovým systémem. Tyto okolnosti byly na druhou stranu příznivé pro splácení starých dluhů, které tak mohly být vyrovnány již v květnu 1942. Také Muzejní spolek se v průběhu válečných let zbavil většiny svých závazků, vzniklých zakoupením a opravami pardubického zámku.

I přes splácení dluhů a pokračující stavební práce dosahovalo družstvo aktivních hospodářských výsledků. Součet jeho příjmů za léta 1939–1942 činil 1 434 800 K, přičemž na straně výdajů za stejné období stálo 1 325 600 K. V těchto letech také stále ještě na konto družstva přicházely dotace z veřejných financí.

Rekonstrukční práce za celé období okupace postoupily pouze o nepatrný kus kupředu, neboť válkou ovlivňovaná hospodářská situace je znesnadňovala po všech stránkách. Bylo velmi obtížné shánět v přidělovém systému veškerý stavební materiál, zejména cement a další komplikace způsobovala omezení v dopravě a nedostatek pracovních sil. Navíc ceny i mzdy neustále stoupaly.

V roce 1939 se dočkala větší opravy kaple, která dostala nový krov a novou věžičku, na jejímž vrcholu zářila pozlacená makovice s pozlaceným původním křížem. Její slavnostní znovuvysvěcení se konalo v neděli 9. července 1939 a provedl ho královéhradecký biskup Dr. Mořic Pícha, který následně celebroidal na hradním nádvoří polní mši. Kaple byla prohlášena za poloveřejnou s právem sloužit zde mše za obvyklých podmínek.

Na jaře 1939 se znovu projevíly problémy s narušenými skálami v bývalých lomech, když se z prostoru pod jihovýchodním rodelem žřítilo dolů větší množství kamene, odhadované na 10 vagonů. Zajištění skalního podkladu si v následujících letech vyžádalo náklad přes 300 000 K a značnou částkou na něj přispělo ministerstvo veřejných prací. Ze subvence zemského úřadu byla vybudována nová turistická stezka podél jižního svahu.

Vedle zabezpečení skal byla roku 1940 provedena definitivní úprava hospodářské budovy v západní části nádvoří. Firma stavebního referenta V. L. Hořeňovského zde vybuďovala byt pro restaurátora, dva pokoje pro personál, pokoj pro návštěvy, pánskou a dámskou turistickou noclehárnu, klubovnu Kunětického družstva a restaurační terasu. Celý nově postavený objekt byl přikryt břidlicovou střechou. Poslední toho roku provedenou prací bylo svedení dešťových vod z nádvoří na severní svah hory.

V roce 1941 navštívila horu triangulační komise, která měla za úkol vyměřování základní trigonometrické sítě protektorátu. Původně dokonce uvažovala o stavbě nové věže, ale posléze schválila umístění trigonometrického bodu na té stávající. Dále byla dokončena záchrana skal, bylo realizováno odvodnění rondelu a úprava dvou oken v šesté bráně. Rychlejší tempo oprav brzdily obtíže se získáváním stavebního povolení a nedostatek materiálu, přesto se koncem roku konaly porady s památkovým úřadem ohledně plánované restaurace severního křídla paláce s odhadovaným nákladem kolem 1 000 000 K.

V následujících letech již bylo možné provádět pouze opravdu nejnutenější udržovací práce. Se zastavením restauračních prací činnost Kunětického družstva téměř ustala, neboť pořádání kulturních akcí již v těchto letech rovněž nebylo možné. Družstvo v nucené nečinnosti očekávalo konec války a ojediněle konané schůze se týkaly jen turistického provozu na hradě, který sice plynule pokračoval dál, ale i zde se projevovaly četné potíže.

Již záhy po obsazení země německými vojsky se hrad stal častým cílem jejich jízd a vedení družstva se zabývalo otázkou, zda od nich vybírat vstupné a jak zabránit, aby vojáci vjížděli s těžkými auty až do nádvoří. Na cestu byla proto postavena závora a kastelánovi byl dán pokyn, aby od vojínů vybíral poloviční a od důstojníků plné vstupné, stejně jako dříve od příslušníků československé armády.

Strategická poloha Kunětické hory nezůstala stranou pozornosti německého velení, které přivedla k myšlence postavit na hoře vojenskou hlídku a zřídit telefonní spojení s pardubickým letištěm. Od svého záměru však nakonec ustoupilo.

Změněné poměry znatelně ovlivnily i správu hradu a návštěvní provoz. Doprava, již v předválečném období nedostatečná, nyní ještě více prořídla. Jízdy automobilem byly zakázány úplně a autobus měl povolenu pouze jednu cestu v neděli, přičemž se nesměl vracet. V pozdějších letech nejezdily autobusy vůbec. Problém se netýkal jen dopravy turistů, ale znesnadňoval práci i restaurátérovi, který si musel většinu zásob dovážet sám. Doprava stavebního materiálu musela být zajišťována koňskými povozy.

Návštěvnost Kunětické hory zaznamenala v prvním roce okupace absolutní rekord, ale poté již vykazovala klesající trend. Významně oproti dřívějším dobám vzrostl podíl německých návštěvníků, kterých nyní v neděli přicházelo v průměru okolo pěti set. Cena vstupného zůstala i přes závratnou inflaci nezměněna. Velkých zisků dosahovala prodejna upomínkových předmětů, ale zásoby dalších se jen obtížně sháněly.

Návštěvnost hradu Kunětická hora v letech 1939–1945			
Rok	Počet návštěvníků	Rok	Počet návštěvníků
1939	65 252	1943	34 125
1940	39 372	1944	28 605
1941	41 650	1945	24 542
1942	38 350		

Z prostor hradu musely být odstraněny všechny upomínky na bývalou republiku. Jednalo se zejména o tři bronzové pamětní desky, obrazy pre-

zidentů a dalších významných osobností a o některé fotografie a písemnosti z Potěšilova muzea, které byly ihned po nepřátelském vpádu pečlivě uschovány. Zbylé exponáty musely být opatřeny dvojjazyčnými popisky. Turistické muzeum bylo uzavřeno.

Jediným obohacením sbírek se staly čtyři portréty šlechticů v životní velikosti, ztvárněné neznámým autorem v období třicetileté války. Vlastníkem obrazů bylo ministerstvo financí, které je roku 1940 zapůjčilo k výzdobě Rytířského sálu.

Válečná nouze se projevila i v provozu restaurace. Omezení dopravy, snížené přiděly potravin a nápojů a zavedení potravinových lístků měly citelný dopad na její prosperitu, vedení družstva však projevovalo pochopení nad stávajícími poměry a ochotně poskytovalo V. Páclovi slevy na nájemném.

Správu sadů místo vězněného K. Horáka obstarával K. Havelka. Jejich údržba se omezila jen na nutné práce, neboť nebyly k sehnání stromky ani hnojiva. Ceny prodaného ovoce podléhaly schválení cenovým úřadem v Praze.

Kunětická hora v tomto období obdržela úředně stanovený německý název Kunititzer Berg. Stará vyhláška okresního úřadu o ochraně hory a hradu zůstávala v platnosti a za její porušování hrozila pokuta ve výši 10–5 000 K nebo trest odnětí svobody v rozmezí 12 hodin až 14 dnů. Ale i když vandalských přestupků přibývalo, Kunětické družstvo se nechtělo s ohledem na mimořádné poměry dovolávat pomoci četnictva.

Poslední dva roky byl na hradě v létě ubytován tábor německé mládeže, která zde způsobila četné škody, zejména v sadech, na nábytku a rozbitím do olova zasklených oken v Rytířském sále, vyčíslené na 1 859 říšských marek. Snaha domoci se na německé straně náhrady však s blížícím se koncem války vyzněla do ztracena.

První poválečná schůze výboru Kunětického družstva se konala 12. června 1945 a její program byl věnován především bilancování uplynulých let. Spolek v období okupace přišel o řadu svých členů. Na popravišti nebo následkem věznění zemřeli tři členové výboru, další dva zastihl konec války ve vězení. Vzhledem k praktickému znemožnění stavebních prací družstvo za okupace pracovalo hlavně na posílení své finanční situace pro poválečnou dobu. Ve spolupráci s památkovým úřadem byly zhotoveny plány na úpravu severní části hradního paláce, které se nyní měly stát východiskem pro další pokračování restauračních prací.

Kunětické družstvo bylo sice bez dluhů a na účtě mělo přes 270 000 Kčs, ovšem neuspokojivá hospodářská situace přetrvávala dál a nedovolovala ihned navázat na přerušenu činnost. I přes stávající cenové poměry byly provedeny alespoň nejnnutnější opravy a doplněn chybějící inventář.

Plány Kunětického družstva na dokončení restaurace hradu vzaly definitivně za své s únorovým převratem v roce 1948. Toho jara zvolené funkcionáře spolku musel schválit místní akční výbor Národní fronty (jednoho kandidáta odmítl) a do budoucnosti pohrozil, že bude-li zjištěno, že se některý z nich v minulosti choval politicky závadně, bude okamžitě odvolán. Byl to však pouze začátek konce.

Dosud platný liberální spolkový zákon z roku 1867 byl nahrazen zákonem č. 68/1951 Sb. O dobrovolných organizacích a shromážděních. Prováděcí pokyny k novému zákonu pak velmi výstižně vyjadřovaly vztah komunistického režimu ke klasickým spolkům: „Těžisko spolčování v lidové demokracii přechází na masové organizace. Měšťácké bezobsažné a samoučelné formy spolkaření jsou přežitkem“.¹⁶⁾

V rámci reorganizace spolkového života na přelomu čtyřicátých a padesátých let bylo Kunětické družstvo sloučeno s Muzejním spolkem jako jeho pododbor. Roku 1952 odevzdal spolek pardubický zámek do správy státu a o rok později podal návrh, aby stát převzal také Kunětickou horu. S platností od 1. ledna 1954 hrad přešel do rukou Státní památkové správy, řízené ministerstvem kultury. Až do roku 1959 zde Muzejní spolek – odbor pro správu Kunětické hory ještě doprodával upomínkové předměty a z peněz zbylých po Kunětickém družstvu byly financovány drobné opravy a nová expozice husitského revolučního hnutí. Jinou činnost spolek nevyvíjel a ztráta obou objektů pro něj znamenala i ztrátu smyslu existence a praktický zánik, ačkoliv úředně zrušen nebyl ani neohlásil své rozpuštění.

V padesátých letech byly ve dvou případech necitlivými zásahy poškozeny pozůstatky hradního opevnění. Prvním z nich byla částečná realizace nedomyšleného záměru pardubického SKI klubu zřídit na svahu hory lyžařský skokanský můstek. Kořeny této myšlenky sahají až do třicátých let, ale uskutečňovat se začala až po válce. Muzejní spolek a památkový úřad samozřejmě zaujaly k plánu zamítavé stanovisko, ale koncem čtyřicátých let, pod tlakem některých ministerstev a nevybíravé kampaně tisku, ze svých pozic ustoupily. Dohodnutý kompromis počítal jen s terénními úpravami a výslovně zakazoval trvalé stavby, můstek byl navržen pro skoky okolo dvaceti metrů. V letech 1950–1952 byl částečně rozryt severovýchodní rondel, ale další pokračování stavby zastavili sami její iniciátoři, kteří si uvědomili absurditu svého záměru.¹⁷⁾

16) LAŠTOVKA, M.: *Pražské spolky*, Praha 1998, s. XVII.

17) Dalším důvodem, který hovořil proti, byly klimatické podmínky polabské nížiny. Blíže o celém projektu viz článek J. Vtípila Skokanský můstek na Kunětické hoře, in: ZKPP roč. XXXVII, 2002, č. 5–6, s. 125–136.

Podruhé bylo opevnění hradu narušeno v letech 1954–1956 při stavbě vodojemu na severním svahu, při které byla poničena část hradeb mezi bývalou první a druhou bránou.

Po reorganizaci státní správy roku 1960 přešla správa hradu na ONV v Pardubicích. S Kunětickou horou bylo v územním plánu počítáno jako s dominantou budoucího parku kultury a oddechu, ale skutečnost byla zcela odlišná. Stát se o památku téměř nestaral a nechal ji opět chátrat. Až do roku 1976 sloužila svému účelu hradní restaurace.

Teprve počátkem osmdesátých let se přístup příslušných orgánů památkové péče změnil, hrad byl pro veřejnost uzavřen a započaly zde rozsáhlé restaurační práce spojené se systematickým archeologickým výzkumem. Práce se týkaly zajištění skalního podloží a provedení celkové stavební konzervace hradu. Stávající metodika památkové péče již nepřipouštěla pokračovat v obnově zříceniny. Naopak, některé úpravy provedené kdysi Kunětickým družstvem byly odstraněny, zejména v západní části nádvoří. Stržena byla rovněž zchátralá restaurační veranda v sousedství šesté brány. Nejvýraznějším zásahem z této fáze oprav bylo nahrazení břidlicové krytiny na paláci a věži novými střechami z měděného plechu. Změna je nejvíce patrná na věži, která oproti předchozí podobě dostala vyšší a špičatější střechu a betonový pás oken na jejím ochozu byl obložen dřevem. Po čtrnácti letech restauračních prací byla Kunětická hora počínaje 8. květnem 1993 opět zpřístupněna veřejnosti.

Z dnešního pohledu se činnost družstva může jevit jako rozporuplná a z hlediska památkové péče jistě právem. Na jednu stranu byly některé stavební zásahy, provedené Muzejním spolkem a později Kunětickým družstvem, poněkud nešťastné, na druhou stranu je však nutné přiznat, že jedině jejich zásluhou se podařilo zabránit ještě větším škodám, než jaké do té doby napáchaly zub času a lidská ziskuchtivost.

Tyto zásahy však vycházely z dobové metodiky památkové péče a byly motivovány především upřímnou a nezištnou snahou zachovat Kunětickou horu budoucím generacím. Ostatně velice výstižně činnost družstva charakterizují slova jednatelské zprávy pro valnou hromadu roku 1945: „Neppracujeme pro sebe ani pro spolek jako takový, nýbrž vytváříme na Hoře trvalé hodnoty, které vůči těm jež po nás přijdou dokumentovati budou doby jež jsme prožívali v revolučním období obou světových válek a velikých vítězství“.¹⁸⁾

18) SOkA Pardubice, fond Kunětické družstvo, kart. 1, Zápisy z výborových schůzí 1940–1945, i. č. 6, zápis z valné hromady 24. 10. 1945.

Přínos spolku ale nespočíval jen v záchraně a udržování hradu, plná tři desetiletí se Kunětické družstvo také aktivně podílelo na společenském životě ve svém městě a postupně se vypracovalo na přední místo mezi ostatními pardubickými spolky, od nichž se sice odlišovalo specifickým oborem působnosti a rozsahem členské základny, ale se kterými mělo společné vyznávané hodnoty, zejména vlastenectví a smysl pro veřejný prospěch.

Pro naplnění svého snu o opravené „Huře“ vykonávali funkcionáři družstva maximum a téměř se jim podařilo jejich cíl splnit, přestože se při jeho uskutečňování takřka neustále museli vyrovnávat s nějakými nepříznivými okolnostmi, které s sebou přinášela doba v níž žili. Sotva se mladá republika dokázala vymanit z poválečných útrap a začala nadějně prosperovat, přišla všeobecná hospodářská krize, následovaná krizí mezinárodně politickou, která vzápětí vyústila v další válku, spojenou se šestiletou okupací českých zemí a definitivní stop pro činnost družstva pak znamenal únor 1948. Jeden státní převrat záchranu Kunětické hory umožnil, aby ji jiný převrat na dlouhá léta opět znemožnil.

Kunětickou horu nyní spravuje Národní památkový ústav územní odborné pracoviště v Pardubicích a i v současné době se daří naplňovat odkaz všech známých i neznámých osob a osobností, kterým kdysi osud památky nebyl lhostejný. Pokračují konzervační práce a v blízké budoucnosti se počítá i s obnovením provozu dříve tak vyhlášené hradní restaurace. Kunětická hora je i nadále nejen oblíbeným cílem mnoha turistů, ale je také místem konání četných kulturních a společenských akcí. Dokladem řádné péče o objekt je i skutečnost, že s platností od 1. ledna 2002 byl hrad zařazen na seznam národních kulturních památek.

Na úplný závěr lze snad jen Kunětické hoře do budoucnosti popřát, aby se naplnila srdečná slova, která v návštěvní knize zanechali členové prostějovské odbočky Ligy motoristů při svém zájezdu dne 31. července 1932: „Hanák tade bode do skonání světa, Kunětická hora dyl o štere leta“.¹⁹⁾

19) SOkA Pardubice, fond Kunětické družstvo, kart. 1, Kniha návštěv, i. č. 30.

Pohled z hradního nádvoří na 6. bránu na přelomu 19. a 20. století.
Potěšil, F. K. – Rosůlek, F. K., Pardubice a Kunětická hora. Körbrův průvodce
po Čechách, Praha 1921.

Pohled z hradního nádvoří na 6. bránu po úpravách provedených
Kunětickým družstvem. SOKA Pardubice, Sběrka fotografií a negativů.

Kunětická hora na přelomu 19. a 20. století.
SOkA Pardubice, Sběrka fotografií a negativů.

Kunětická hora po úpravách provedených Kunětickým družstvem.
Soukromý archiv autora.

Členové správního výboru Kunětického družstva v roce 1929:

Horní řada zleva: Vladimír Jakoubek, Jan Svoboda, František Dašek, Ladislav Svoboda; Prostřední řada zleva: JUDr. Leo Kaufmann, Otta Novotný, Karel Kerhart, Karel Maršík, Josef Půlpán, Karel Horák, Ing. Pavel Winternitz, Josef Maděra; Sedící zleva: Josef Křemenák, Antonín Hrdý, Ing. Alois Pachta, Jaroslav Vítek, Ing. Karel Štěpánek, František Potěšil, Ing. Eduard Hammerschmied, Josef Soukup.

SOKA Pardubice, Sbirka fotografií a negativů.

KUNETICE COOPERATIVE HISTORY OF RESCUE OF SIGNIFICANT NATURAL AND CULTURAL MONUMENT

Kunetice Cooperative, a Pardubice society was established in 1920, originally for the purpose of a financial support for the local Museum Society in its effort to rescue the Kuneticka Hora castle ruins, which were shortly before bought by the Museum Society. Activities of the Kunetice Cooperative soon exceeded beyond the original frame of the support organization and the society started to administer the object and provided for its reconstruction. A contributory member base was about four thousand strong, however, all cooperative activities were exerted by its administrative committee only.

Between the wars the Kunetice Cooperative managed to obtain more than three million crowns and executed the repair of the most of the castle complex, partly performed according to the project by the architect Dusan Jurkovic. Beyond the modification of the castle with a museum exhibition and stylish tourist restaurant, the cooperative also significantly enriched cultural and society life of the Pardubice city.

However, the society was not able to revive and ceased to exist at the end of the forties, due to an enforced inhibition of its activities during Nazi occupation. In spite of 1948 February revolution consequences that barred the society from finishing its work, the society significantly influenced the appearance of Kuneticka Hora castle, when it transformed the dilapidated ruin into a looked after tourist destination, and thus saved one of the most significant historical monuments for the Pardubice region.